

Bronasta doba v osrednji Sloveniji – na Gorenjskem in Dolenjskem ter v Posavju Uvodnik in kratek oris

The Bronze Age in Central Slovenia – in the Gorenjska, Dolenjska, and Posavje Regions An introduction and brief outline

Biba TERŽAN, Brina ŠKVOR JERNEJČIČ

Izvleček

V obdobju prehoda, tj. iz zgodnje v srednjo bronasto dobo, se je pojavila vrsta novih naselbin, večinoma v nižinskih predelih, ki so se bolj ali manj kontinuirano obdržale vse do vključno kulture žarnih grobišč. Prevladovale so naselbine raztresenega tipa, povečini z gručasto razporeditvijo stavb, in manjši zaselki, ponekod nanizani blizu drug drugega. V zgodnji fazi srednje bronaste dobe je obravnavano območje po vsej verjetnosti spadalo v sklop srednjeevropske kulture bronastodobnih gomil. Iz naslednje faze srednje bronaste dobe je znanih nekaj skeletnih pokopov v kraških jamah, a tudi že žarni grobovi. Žgani in žarni pokopi so prevladali v času kulture žarnih grobišč, kot je razvidno z velikih nekropol z več sto grobovi v Ljubljani, Dobovi in na Obrežju. Posamezni predmeti se pojavljajo kot vodne najdbe že vse od zgodnje bronaste dobe, za pozno bronasto dobo pa so značilne depojske najdbe, ki jih poskušamo razumeti kot odraz posebnih verskih običajev bronastodobnega človeka.

Ključne besede: bronasta doba; naselbine; načini pokopavanja; depojske in vodne najdbe; Gorenjska; Dolenjska; Spodnje Posavje

Abstract

It was not until the transitional period from the Early to Middle Bronze Ages that a new type of settlement emerged, predominantly in lowland areas, which more or less continued to exist up until and including the Urnfield period. Settlements were predominantly of a dispersed type, mostly consisting of clusters of buildings, as well as smaller hamlets, which in some areas were situated close to one another. During the early phase of the Middle Bronze Age, the studied area was likely part of the so-called Central European Bronze Age tumulus culture. In the subsequent phase of the Middle Bronze Age, evidence of inhumation burials in karst caves and certain urn graves was found. Cremation became the predominant rite in the Late Bronze Age, as evidenced by the large necropolises found in Ljubljana, Dobova, and Obrežje, each containing several hundred graves.

While individual objects have been discovered as water finds since the Early Bronze Age, the Late Bronze Age, is particularly known for hoards of various bronze items. Both individual and hoard finds could be interpreted as reflections of the distinct religious customs of Bronze Age societies.

Keywords: Bronze Age; settlements; manners of burials; hoard and water finds; Gorenjska; Dolenjska; Spodnje Posavje

Na arheoloških srečanjih, poimenovanih "Gabrovčev dan", smo nov triletni program, tematsko posvečen bronasti dobi na območju današnje Slovenije, začeli leta 2022 s predstavitvijo novih raziskav iz Prekmurja in Štajerske.¹ V letošnjem Arheološkem vestniku sledi objava referatov o novih arheoloških odkritjih iz bronaste dobe v osrednji Sloveniji – na Gorenjskem, Dolenjskem in v Posavju – z "Gabrovčevega dneva", ki je potekal 20. aprila 2023 v prostorih Narodnega muzeja Slovenije. Na tem simpoziju se je zvrstilo kar enajst referatov, a tudi tokrat moramo izraziti obžalovanje, da svojih nadvse pomembnih in zanimivih prispevkov v pisni obliki za tisk v tem zvezku Arheološkega vestnika niso oddali vsi referenti oz. referentke.² Kljub temu bomo v uvodniku poskušali podati zaokrožen pregled novih spoznanj o poselitvenih tokovih, ki so zajeli osrednje slovenske pokrajine skozi več kot tisočletje dolgo obdobje bronaste dobe, tj. od iztekajočega se 3. tisočletja do začetka 1. tisočletja pr. n. št.³

KRONOLOŠKI IN KULTURNI ORIS

Podoben napredek kot v arheoloških raziskavah bronaste dobe v severovzhodni Sloveniji je v minulih dveh do treh desetletjih zaslediti tudi na območju osrednje Slovenije, čeprav znanstveno-raziskovalni izsledki niso povsem enaki, temveč se kažejo lokalne posebnosti tako v poseljenosti prostora kot tudi v kronoloških in kulturnih kazalnikih ter navezavah na bližnje ali daljno sosedstvo.

Medtem ko se je pokazalo, da sorazmerno številne na novo odkrite naselbine in tudi grobne najdbe izpričujejo razmeroma gosto poselitev Prekmurja in tudi Podravja že v iztekajoči se pozni bakreni dobi oz. prehodnem obdobju v zgodnjo bronasto dobo, ki jo pripisujemo kulturi, poimenovani Somogyvár-Vinkovci,⁴ je v osrednjem slovenskem prostoru drugače. Doslej so naselbine tega časa in kulture znane predvsem z Ljubljanskega barja. Če sklepamo na podlagi keramičnih najdb z več različnih barjanskih kolišč, gre ali za samostojne

naselbine te kulture ali pa je posodje, značilno zanj, integrirano med lončenino tako imenovane ljubljanske kulture.⁵ Seveda se ob takšni tezi postavlja vprašanje o medsebojnih odnosih med posameznimi kolišči s prebivalstvom morebitnih različnih provenienc, tako kronoloških kot kulturnih in družbenih.

ZGODNJA BRONASTA DOBA

Podobna slika se kaže tudi v času zgodnje bronaste dobe, v stopnji Bd A1–2 v smislu srednjeevropske kronološke sheme. Večina doslej odkritih arheoloških sledov poselitve iz tega obdobja izvira prav tako z Ljubljanskega barja, le redki so bili odkriti drugje. Izpričani so zlasti na podlagi keramike, okrašene z vrvičastim okrasom, v okviru katere pa je mogoče razlikovati različne načine izvedbe in zato tudi različne starosti.⁶ Pri vrvičasti keramiki iz zgodnje bronaste dobe je mogoče po ornamentu ločiti med starejšo, značilno za kulturni krog kulture Kisapostag (Bd A1), in mlajšo, poimenovano licenska (Litzenkeramik) ali pramenasta keramika (Bd A2/B1).⁷ Takšna keramika je bila najdena na izžanskem kolišču,⁸ v Notranjih Goricah⁹ in še na nekaterih drugih barjanskih najdiščih,¹⁰ ter na Krtini,¹¹ Vačah,¹² v Loki pri Ruhni vasi¹³ in Lokah pri Družinski vasi¹⁴ ter tudi v Posavju.¹⁵ Poleg tovrstne keramike, ki izvira večinoma iz naselbin,

⁵ O tej problematiki še teče živahna diskusija: glej Velušček, Čufar 2003; Velušček 2014, 637–641, sl. 3–4; Leghissa 2021, 23–26.

⁶ Za diskusijo glej Leghissa 2015.

⁷ Glej Kruh 2019, predvsem 214–222; Teržan, Kruh 2025, sl. 1.

⁸ Gabrovec 1983, 24–26, t. 1: 1–2; Kruh 2019, seznam najdišč kat. št. 114 (s cit. lit.); Velušček 2024, 57–65.

⁹ Gabrovec 1983, 26, t. 1: 3; Kruh 2019, seznam najdišč kat. št. 118 (s cit. lit.); Velušček 2024, 59.

¹⁰ Velušček 2024, 59.

¹¹ Kokeza 2003, 53, 62–71, sl. 32, 37, 38, t. 51; Kruh 2019, seznam najdišč kat. št. 115 (s cit. lit.); Janežič, Kramberger, Udovč 2023, 22–24, sl. 20.

¹² Ipavec 2021, 69–70, sl. 65, t. 10: 89; glej tudi Ipavec, A., M., Draksler, Naselbina iz srednje bronaste dobe na Vačah. Arheološko izkopavanje leta 2014 / Middle Bronze Age settlement at Vače. Archaeological excavations in the year 2014 (v pripravi).

¹³ M. Horvat 2003, 177–178; Kruh 2019, seznam najdišč kat. št. 120 (s cit. lit.); M. Horvat, Soklič 2021 (Loka 1 pri Beli Cerkvi).

¹⁴ Kruh 2003, 179–180; Kruh 2019, seznam najdišč kat. št. 113 (s cit. lit.) (Družinska vas – Loke 2).

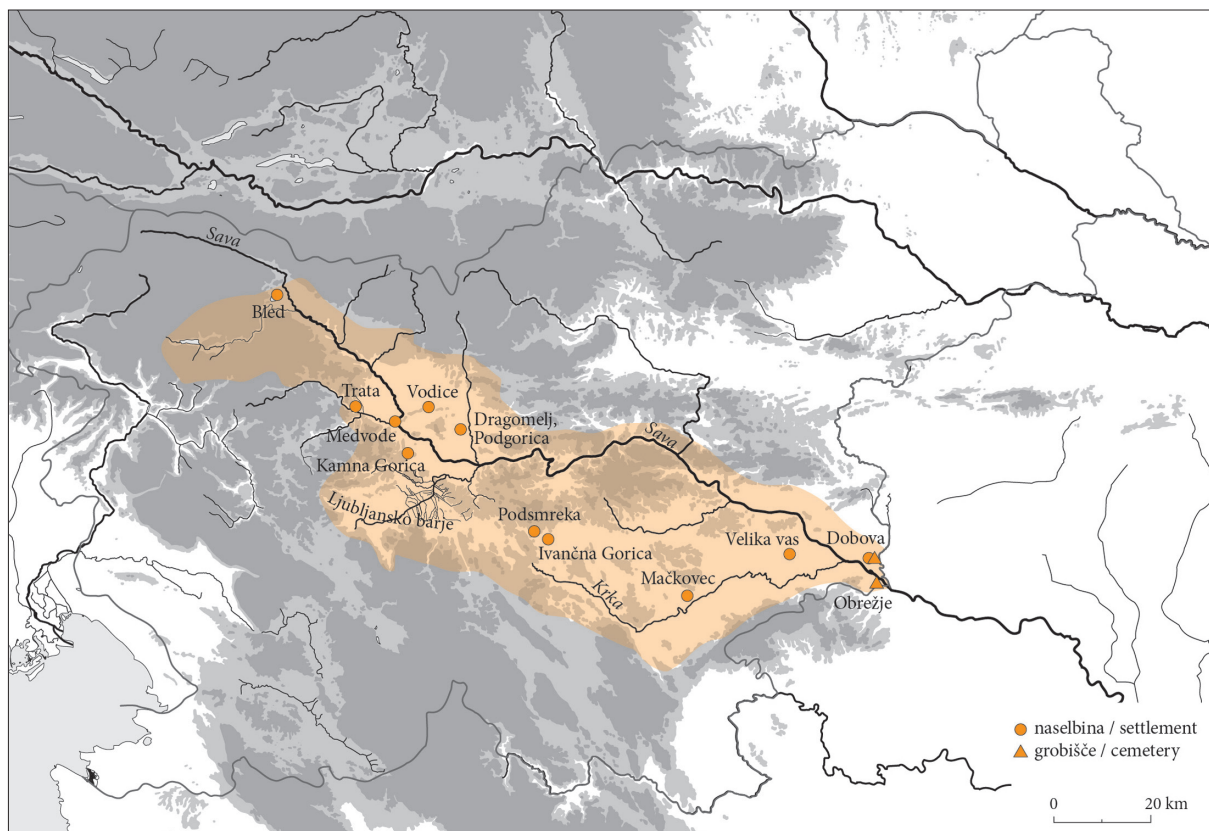
¹⁵ Glej tu Kramberger, sl. 1.

¹ Glej Arheološki vestnik 75, 2023, 441–772.

² Pogrešamo prispevke o najdiščih bronastodobnih naselbin, odkritih na Trati pri Škofji Loki, v Medvodah – Svetju, Mačkovcu pri Novem mestu in v Spodnjem Posavju.

³ Za okvirno datiranje bronaste dobe in posameznih kronoloških stopenj ter kulturnih fenomenov glej Črešnar, Teržan 2014.

⁴ Glej Kerman 2024, 466–472, sl. 1, 3–7; Kramberger 2024, 564–565, 575; Tica et al. 2024; Teržan 2024, 445–446.

Sl. 1: Karta območja z najdišči, obravnavanimi v prispevkih simpozija "Gabrovčev dan" in v besedilu tega članka.

Fig. 1: The map of the area with sites discussed in the contributions of the 'Gabrovčev dan' symposium and in the text of this article.

o obljudenosti pričajo tudi razmeroma številne bronaste najdbe, predvsem izjemni kosi orožja, kot so npr. bodalo z ižanskega kolišča,¹⁶ pa bodali oz. kratka meča z Lavrice¹⁷ in Jabelj pri Mengšu¹⁸ ter sekire iz Bistre¹⁹ in depojske najdbe iz okolice Kamnika.²⁰ Ker gre večinoma za najdbe posameznih predmetov²¹ ali pa manjših depojev in ker pogosto izvirajo iz vodnih ali močvirskih okolij, ne le na Ljubljanskem barju, ampak v širšem slovenskem in tudi evropskem prostoru, domnevamo, da lahko tovrstne najdbe razlagamo kot votivne, kultne

darove božanskim nadnaravnim silam kot odraz verovanjskih predstav bronastodobnega človeka.²²

SREDNJA BRONASTA DOBA

Povsem drugačna poselitvena slika z na gosto posejanimi naselbinami se nam kaže z začetkom srednje bronaste dobe na celotnem obravnavanem območju od Bleda do Brežiških vrat, ki ga povezuje reka Sava s pritoki (sl. 1). Na Bledu je bila nedavno odkrita naselbina na lokaciji Pristava, kjer so se pod naselbinskimi plastmi iz starejše železne dobe ohranili sledovi bronastodobne naselbine. Na podlagi keramičnih najdb je datirana v čas horizonta Oloris-Podsmreka, verjetno v okvir časovne stopnje Bd C/D.²³

¹⁶ Gabrovec 1983, 26, t. 1: 6; Šinkovec 1995, 99, t. 28: 193; Turk, Turk 2019, 176–177, sl. 220; Velušček 2024, 55–57, sl. 2.

¹⁷ Gabrovec 1983, 26, t. 1: 5; Šinkovec 1995, 101, t. 29: 199; Harding 1995, 15, t. 2: 10.

¹⁸ Turk 2007; Turk 2012a; Turk, Turk 2019, 177–178, sl. 221–223.

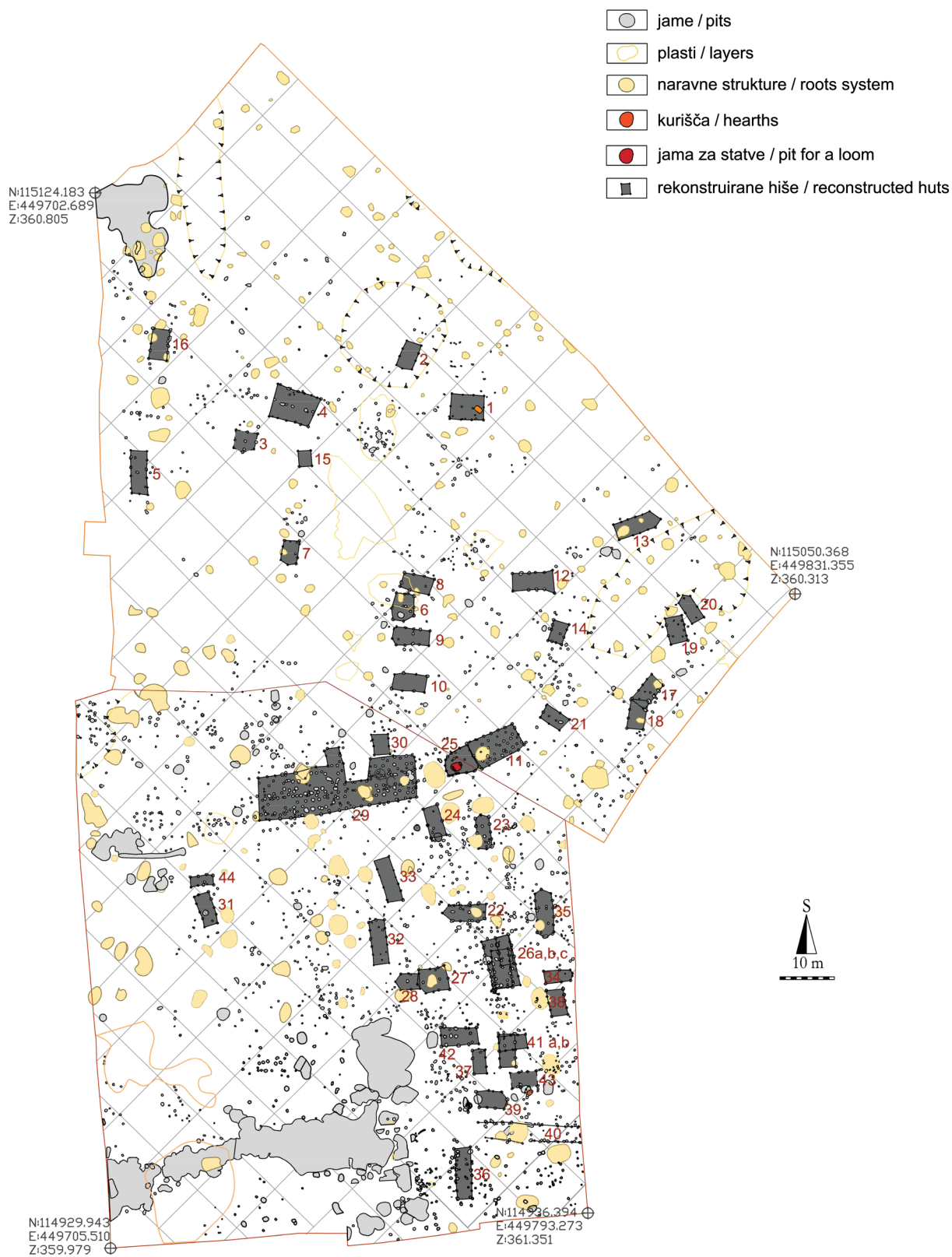
¹⁹ Gaspari 2004, 41, Abb. 6: 2; glej tudi tu Velušček, sl. 3: 2.

²⁰ Šinkovec 1995, 39, t. 3: 17–19 in še nekatere druge posamezne najdbe (Šinkovec 1995, t. 3: 22).

²¹ Vseh posameznih najdb tukaj ne omenjamo, zato glej Šinkovec 1995.

²² Primerjaj Teržan 1987, 76–77; Šinkovec 1996, 161–163, sl. 19–21; Teržan 1996, 255; Turk 2007, 215–218; Turk 2012a, 318; Turk, Turk 2019, 177, 183. Drugačno mnenje zastopa Velušček 2024, 65–69; glej tudi tu Velušček.

²³ Ipavec, Klasinc 2023, 356–357, sl. 1–4, t. 1; 2: 5–9. Gradivo še ni v celoti obdelano in objavljeno.

Sl. 2: Trata pri Škofji Loki, tloris večfazne naselbine iz bronaste dobe (po Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, sl. 19).
 Fig. 2: Trata near Škofja Loka, the ground plan of the multiphase settlement from the Bronze Age (after Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, Fig. 19).

Sl. 3: Trata pri Škofji Loki, izbor odlomkov keramike (po Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, sl. 22).

Fig. 3: Trata near Škofja Loka, a selection of pottery fragments (after Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, Fig. 22).

Frapantna nova odkritja naselbin večjih razsežnosti pa so prinesle novejša arheološke raziskave na območju Sorškega polja, in sicer na lokacijah Trata pri Škofji Loki²⁴ in Medvode – Svetje,²⁵ pri obeh gre za večfazno naselbino. Medtem ko so doslej objavljeni podatki o naselbini na Trati pri Škofji Loki še zelo skopi, jih je nekaj več na voljo z najdišča Medvode – Svetje. Iz preliminarno objavljenega načrta naselbine na Trati (sl. 2)²⁶ z na gosto posejanimi stavbnimi tlorisi in jamami oz. stojkami za stebre lesenih konstrukcij je razvidno, da je naselje doživelo korenite spremembe v svoji organiziranosti. Na eni strani se dajo razpoznati gručasto razporejene stavbe z osrednjim dvoriščem

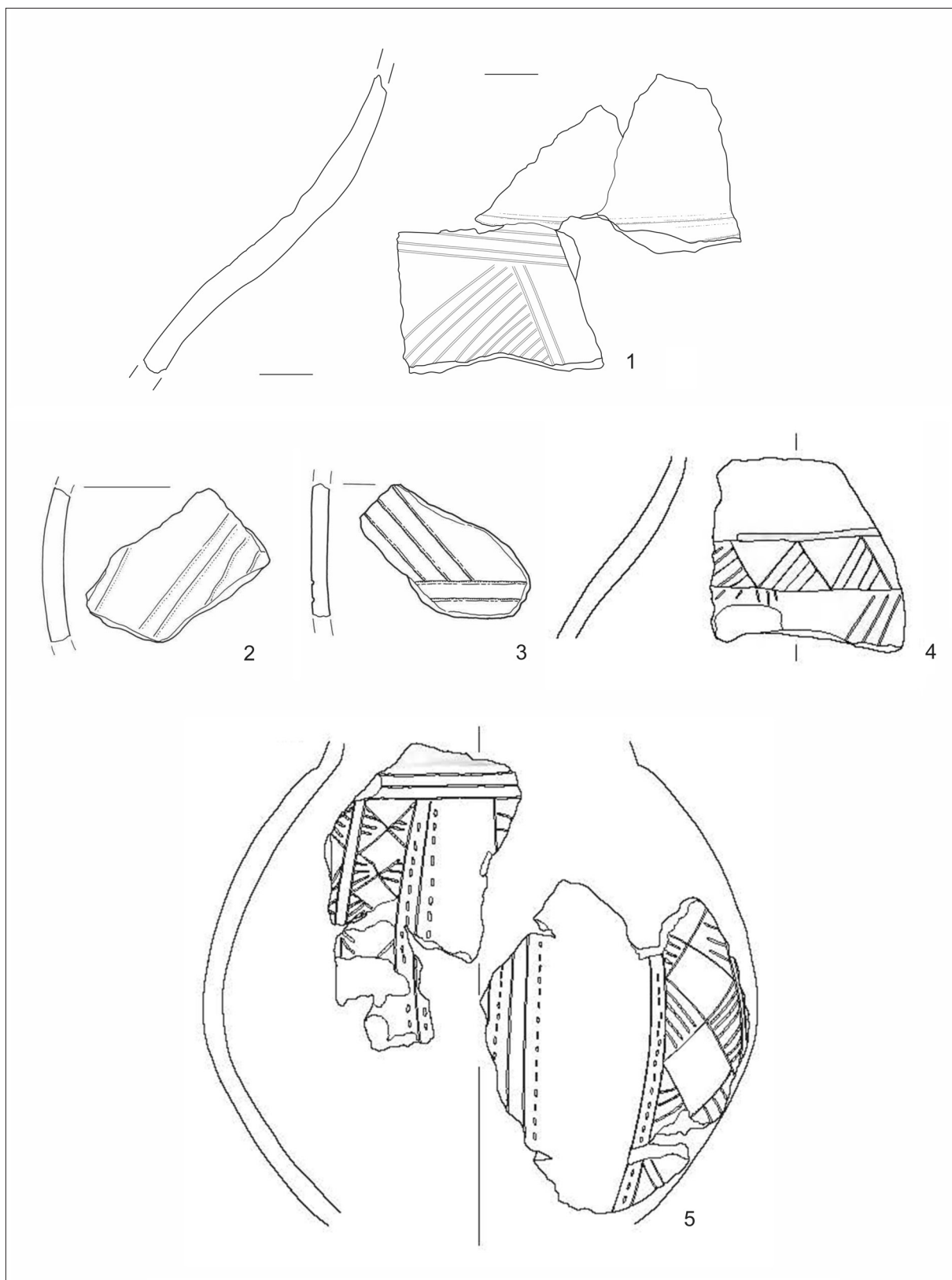
in morda tudi posamezne, od gruč nekoliko oddaljene stavbe, morda kmetije, na drugi strani, v neki drugi fazi pa polkrožno in strnjeno razporejene stavbe okoli očitno nekega osrednjega prostora – morda dvorišča ali trga (?). Doslej objavljena keramika (sl. 3) kaže, da je začetek naselbine iskati v zgodnji stopnji srednje bronaste dobe, Bd B. Posebno pozornost vzbujajo odlomki posode, okrašeni s šrafiranimi trikotniki (sl. 3: b), kakršne najdemo med drugim na bližnjih naselbinah v Medvodah – Svetju in Kamni Gorici ter tudi v severovzhodni Sloveniji, na primer Malečniku pri Mariboru (sl. 4). Podoben okras se namreč pojavlja tudi na keramiki z najdišč na avstrijskem Štajerskem, ki so datirani v horizont Retznei-Freidorf 1 (16. in 15. st. pr. n. št.), enaka je poznana tudi iz naselbin Balatonmagyaród – Hídvégpuszta in Gelsesziget, ki jih avtorji datirajo v stopnjo Bd C.²⁷ Najdbe in rezultati radiokarbonskih analiz iz Kamne Gorice prav tako nakazujejo zgodnjo data-

²⁴ Najdišče je na Gabrovčevem dnevu predstavila Barbara Brezigar, ki je tudi vodila izkopavanja, ki so potekala od 2018 do 2020. Gradivo še ni objavljeno, razen nekaj kosov; glej Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 109–113.

²⁵ Najdišče je na Gabrovčevem dnevu predstavila Elena Leghissa. Za najdišče glej Leghissa 2011; Leghissa 2014; Gruden, Berdnik, Klasinc 2018; Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022.

²⁶ Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 109–113, sl. 19.

²⁷ Tiefengraber 2007, sl. 15; Horváth 1994, sl. 3: 3; 6: 3; glej tudi Teržan 2010, 155–156.

Sl. 4: Primerjave šrafiranega okrasa na keramiki z bronastodobnih najdišč. M. = 1:2.

Fig. 4: Comparisons of hatched decoration on pottery from Bronze Age sites. Scale = 1:2.

1 – Medvode – Svetje; 2, 3 – Kamna Gorica pri Ljubljani / Kamna Gorica near Ljubljana; 4, 5 – Malečnik pri Mariboru / Malečnik near Maribor (po / after: Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, sl. / Fig. 13; Svetličič, Turk, Turk 2024, 229: kat. št. / cat. nr. 599, 601; Kramberger 2021, 173: kat. št. / cat. nr. 82–83).

cijo tovrstnega okrasa. V eni izmed zasutij jame 2, pri kateri gre verjetno za neke vrste zemljanko, je bil najden odlomek posode, okrašen s poševno šrafuro (*sl.* 4: 2–3).²⁸ Radiokarbonsko analizirani vzorec oglja iz spodnjega zasutja v jami 2 (SE 508) (*sl.* 5) datira zemljanko v najstarejšo poselitveno fazo naselbine v Kamni Gorici v 17./16. st. pr. n. št.²⁹ V ta čas spadajo tudi fragmenti, okrašeni s šrafiranimi trikotniki, iz Malečnika (*sl.* 4: 4–5), kot je pokazala radiokarbonska datacija zoglelenih rastlinskih ostankov iz jame 42.³⁰

Podobnosti v keramičnem gradivu na naselbinah Trata in Balatonmagyaród – Hídvégpuszta se kažejo tudi v okrasu bradavic s kaneluro in tunelastih ročajev.³¹ Ne gre spregledati niti skled, ki jih najdemo na srednjebronastodobnih najdiščih, kot sta Šiman pri Gotovljah in Oloris pri Dolnjem Lakošu, zelo podobna izvira z najdišča Friedhof v dolini reke Solbe (Sulmtal).³² Edina doslej objavljena radiokarbonska datacija s Trate nakazuje obstoj naselbine tudi še med 14. in 13. st. pr. n. št., torej iz mlajšega obdobja stopenj Bd C/D.³³

Manj kompleksno sliko ponuja doslej objavljeni načrt iz manjšega dela sicer razsežne naselbine iz Medvod – Svetja, kjer se zdi, da prevladujejo v gruče razporejene ali pa le posamezne stavbe. Naselbina naj bi trajala od stopnje Bd B2/C1 prek Bd C/D do vključno Ha A, kar nakazujejo radiokarbonske datacije, med katerimi najzgodnejša zaobjema čas poznega 17./16. st. pr. n. št., najpoznejša pa okvirno 12./11. st. pr. n. št.³⁴ Gre torej za dolgo obdobje več kot petih stoletij, pri čemer je v najzgodnejšo fazo na raziskanem območju, označenem s številko 1, datirana le odpadna jama (SE 387/388), morda zemljanka, šele v naslednji stopnji Bd C2/D pa so se pojavile pravokotne stavbe, od katerih so se ohranile povečini le jame za lesene stebre stavbne konstrukcije. Podobna slika se za zdaj kaže tudi pri drugih najdiščih, na primer v bližnji Kamni Gorici (*sl.* 5),³⁵ pa tudi na Štajerskem (Malečnik)³⁶

in v Prekmurju (Nedelica pri Turnišču,³⁷ Pince pri Lendavi³⁸). V najzgodnejšo fazo poselitve z omenjenih najdišč so datirane različne jame in jarki,³⁹ vendar so raziskave na Vačah, v Kamni Gorici (*sl.* 5) in Mačkovcu pri Novem mestu pokazale, da lahko nekatere od naselbinskih jam po vsej verjetnosti razlagamo kot vkopane objekte, morda zemljanke.⁴⁰

Podoben tip naselbine iz bolj ali manj istega obdobja so pokazala tudi naselbinska izkopavanja pri Vodica na Kranjskem polju in v Kamni Gorici pri Ljubljani. Pri Vodica, kjer so bile odkrite najdbe na dveh lokacijah, poimenovanih Kavci in Repovnice, se zdi, da gre za dva ločena zaselka.⁴¹ Iz keramičnih najdb časovna razlika ni posebno očitna, zato so za časovno opredelitev obeh naselbin ključne radiokarbonske analize. Radiokarbonska datacija vzorca oglja z najdišča Kavci kaže na obstoj naselbine v 17./16. st. pr. n. št., torej podobno kot v Medvodah – Svetju in Kamni Gorici. Čeprav vzorec datiranega oglja izvira iz jame za leseni steber, v kateri ni bilo keramičnih najdb, pa lahko v nekaterih objavljenih odlomkih iz Kavcev prepoznamo oblike s prehoda zgodnje bronaste dobe v začetek srednje bronaste dobe (Bd A2/B1). Gre za posode z dvignjenim jezičastim držajem, ki jih najdemo na najdiščih kaštelirske kulture na območju Caput Adriae in v Istri⁴² ter na naselbinah osrednje in severovzhodne Slovenije, na primer na Vačah, v zemljanki, ki prav tako spada v isti čas, in Pod Kotom – sever pri Krogu pri Murski Soboti, iz jame, ki je radiokarbonsko prav tako datirana v 17./16. st. pr. n. št.⁴³ Tudi skledi z močno izvihanim ustjem z najdišča Kavci je najti primerjave na Vačah v že omenjeni zemljanki in v Slivnici pri Mariboru med najdbami iz horizonta pramenaste keramike.⁴⁴ Mlajše so najdbe in radiokarbonske

³⁷ Šavel, Sankovič 2013, 25, sl. 26, 56–58; glej tudi Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 98–99, sl. 4, 6.

³⁸ Kerman 2018, 46, 53, 120, 223; glej tudi Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 98.

³⁹ Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 114–115 s tam citirano literaturo.

⁴⁰ Ipavec 2021, 30–34, 88–91; Svetličič, Turk, Turk 2024, 82–83; Omahen 2016, 39, 132, 135.

⁴¹ Glej tu Leghissa, Plestenjak.

⁴² Glej tu Leghissa, Plestenjak, t. 1: 16; 2: 7,8,17 s tam citirano literaturo, in Maselli Scotti (ur.) 1997, t. 17: 12,21, za radiokarbonske datacije glej Simeoni 2017, 71, tab. 2.

⁴³ Ipavec 2021, 49–50, 62, sl. 46: L1; 58; t. 8: 72; Kerman 2014, 161–163, 166, sl. 7.4.3: 2,7; 7.4.6.

⁴⁴ Glej tu Leghissa, Plestenjak, t. 2: 3; Ipavec 2021, 53–54, sl. 50: S1, t. 8: 70; Kramberger 2024, 568–569, t. 5: 51; 6: 73.

²⁸ Svetličič, Turk, Turk 2024, 103, 228–229, sl. 87, G601.

²⁹ Svetličič, Turk, Turk 2024, 68–69, 173, G82–G84, sl. 94, 98.

³⁰ Kramberger 2021, 86–87, sl. 53–54, 56.

³¹ Primerjaj Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, sl. 22: a; 23; Horváth 1994, sl. 3: 2,5.

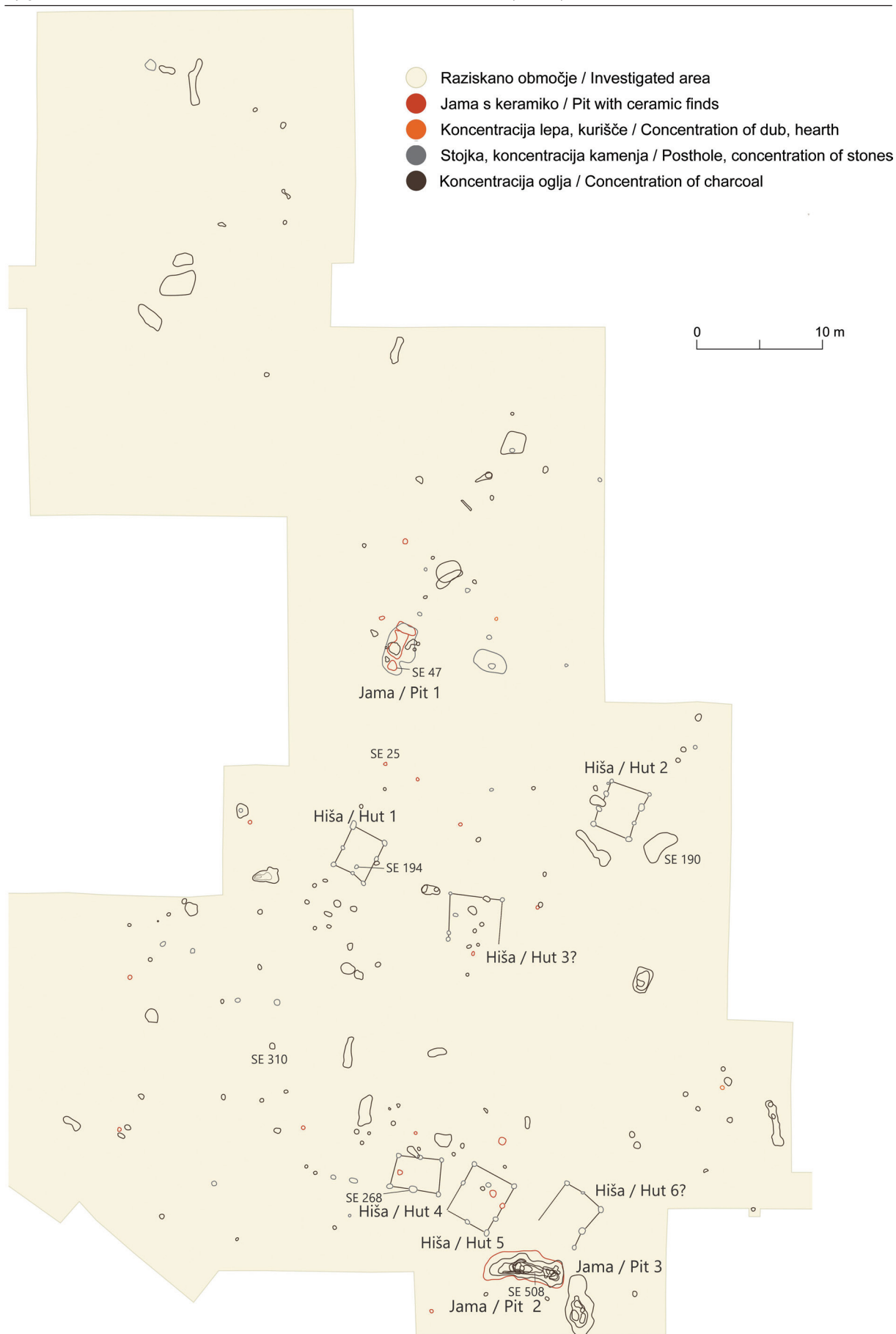
³² Teržan 2010, 159, sl. 3: 2 in tam citirana literatura.

³³ Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 112–114, sl. 22–24; glej tudi tu Leghissa, Plestenjak, sl. 11.

³⁴ Leghissa 2011; Leghissa 2014; Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 102–109, sl. 7–16.

³⁵ Svetličič, Turk, Turk 2024, 27–29, 37–40, sl. 30, 64.

³⁶ Kramberger 2021, 46, 119–120.

datacije z Repovnic, ki nakazujejo poselitev med 13./12. in 10. st. pr. n. št.⁴⁵

Presenetljivo najdišče je tudi Kamna Gorica pri Ljubljani, a ne le zaradi primerkov izjemnih posod, temveč tudi radiokarbonskih datacij (*sl.* 5–6). Te govorijo za to, da je bil prostor poseljen vsaj od prehoda iz zgodnje v srednjo bronasto dobo pa vse do začetkov kulture žarnih grobišč, tj. v 17./16. st. pr. n. št. do okvirno 1200 pr. n. št., torej od stopnje zgodnje Bd B do Bd D/Ha A.⁴⁶ Enako kot v Medvodah je bil torej prostor poseljen več stoletij, ob čemer se postavlja vprašanje, ali gre za kontinuirano poselitev ali ne. Nakazuje se možnost, da so v starejši fazi (17./16.–15. st. pr. n. št.) bivali v zemljankah, v mlajši fazi (14.–13. st. pr. n. št.) pa so bile stavbe nadzemne, grajene z leseno konstrukcijo (*sl.* 5). Skromnejše srednjobronastodobne naselbinske sledi so bile odkrite tudi na Kamniškobistriški ravni, in sicer pri Dragomlju, kjer so izpričane predvsem na podlagi značilnih keramičnih najdb.⁴⁷

Iz tega obdobja pa so pomenljive, čeprav skromne sledi obljudenosti visokogorja, tako npr. na Kalu na Zadnjem Voglu in na Mišeljski planini v Julijskih Alpah, Terčarci v Karavankah in Pečici na Veliki planini v Kamniško-Savinjskih Alpah.⁴⁸ Verjetno jih lahko povežemo s pašništvom,⁴⁹ morda pa celo z rudosledci in rudokopi.

Tudi na območju Ljubljanskega barja se je v srednji bronasti dobi v primerjavi z zgodnjo bronasto dobo znatno povečalo število najdb in najdišč. Zlasti na njegovem južnem obrobju, tako na nekoliko višje ležečih točkah⁵⁰ kot tudi na trdini, so bile na več krajih odkrite naselbinske ostaline, npr.

na Žabjem gradu pri Žalostni gori,⁵¹ pri Igu, na lokaciji Kolar,⁵² v Mateni,⁵³ na Jezeru pri Podpeči.⁵⁴ Opozoriti velja na gradišče na Rudniku, od koder je poznana bronastodobna skodelica (*sl.* 7: 4).⁵⁵ Hkrati pa Velušček na nekaterih mestih domneva tudi obstoj kolišč.⁵⁶ Razmeroma številne so najdbe iz reke Ljubljanice, tako keramične⁵⁷ kot bronaste, podobno kot v zgodnji bronasti dobi izstopajo meči in bodala (*sl.* 8).⁵⁸ Tudi zanje domnevamo, da so odraz posebnih daritvenih obredij, povezanih s tradicijo iz zgodnje bronaste dobe.

Pri Blatni Brezovici, na lokaciji z ledinskim imenom Za strugo, pa je bil najden drevak iz hrastovine, dendrokronološko datiran v čas okoli 1440 pr. n. št.⁵⁹

Omenimo naj še keramične najdbe z brežine in/ali iz struge Ljubljanice na Prulah v Ljubljani, ki nakazujejo, da je morala biti v bližini tudi naselbina iz srednje bronaste dobe, morda z začetkom že v stopnji Bd B, kot bi morda lahko sklepali na podlagi vrčka, okrašenega z bradavico, ter nekaterih oblik drugih posod in antropomorfne figurine.⁶⁰ Slednja je namreč podobna figurici s srednjobronastodobnega najdišča Ivančna Gorica.⁶¹ Te najdbe s Prul so morda sočasne ali nekoliko starejše s tistimi z grajskega hriba⁶² in so starejše od doslej znanih z bližnje lokacije na Tribuni, kjer je prva

⁵¹ Klasinc et al. 2007; Nadbath, Rutar, Žorž 2011, 34–35.

⁵² Draksler 2014, 417–422, *sl.* 23.2.1–23.2.6.

⁵³ Nanut 2023.

⁵⁴ Žorž 2014, 423–426, *sl.* 23.3.1–23.2.4.

⁵⁵ Gabrovec 1961, t. 60: 10; Oman 1975, t. 23: 7.

⁵⁶ Glej tu Velušček; tu bi opozorili na najdbo delov človeškega skeleta iz prvega Dežmanovega kolišča pri Igu, radiokarbonsko datiranega v 15. st. pr. n. št. (Turk 2019, 117, *sl.* 153).

⁵⁷ Potočnik 1988–1989, 390, t. 4; Erjavec 2009; Erjavec, Gaspari 2012; glej tu Murgelj; Žerjal. Za diskusijo glej tu tudi Velušček.

⁵⁸ Potočnik 1988–1989, 390–391, t. 5; Šinkovec 1995, 101–102, t. 29: 200; Harding 1995, 23, 29, t. 5: 28; 8: 48; Turk 2009, 179, 204–207, kat. št. 13–15, *sl.* 226, 230 (levi meč); glej tudi tu Velušček, *sl.* 3: 1.

⁵⁹ Veranič 2016.

⁶⁰ Glej tu Žerjal, t. 3: 4,8.

⁶¹ Plestenjak et al. 2013, t. 3: 5; Murgelj 2022, 79, 81, *sl.* 15: 3.

⁶² Gaspari 2014, 77, *sl.* 69; Vojaković 2023, 562, t. 10: 244–245.

⁴⁵ Glej tu Leghissa, Plestenjak, *sl.* 1,3–6,10–12.

⁴⁶ Turk, Svetličič 2014; Svetličič, Turk, Turk 2024; glej tu Leghissa, Plestenjak *sl.* 11.

⁴⁷ Glej tu Turk, Svetličič, t. 1; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 53–55, *sl.* 61.

⁴⁸ Horvat 2020, 14–21, *sl.* 1, t. 1: 3, 6; 2: 24, 25; Ogrin 2023a, 636, *sl.* 2; Ogrin 2023b, 59, 216, *sl.* 4.2.9, t. 4.2.1.

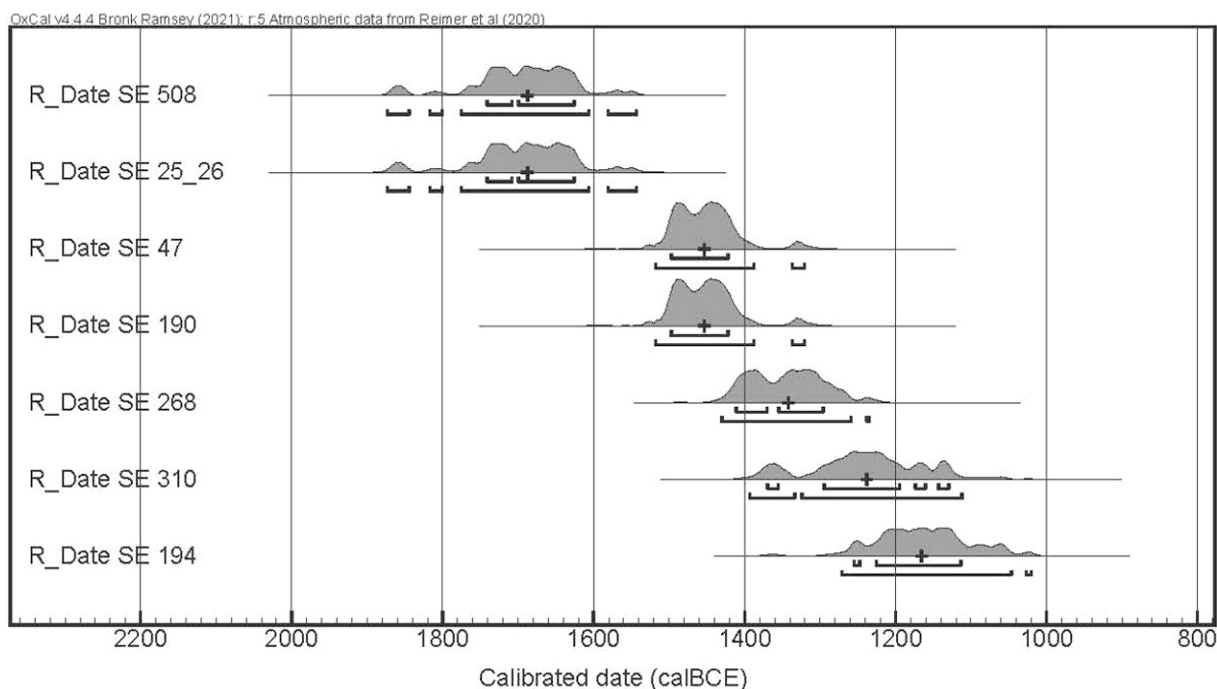
⁴⁹ Andrič et al. 2020, 78.

⁵⁰ O poselitvi višinskih naselbin oz. gradišč na obronkih Ljubljanskega barja iz srednje bronaste dobe nimamo oprijemljivih dokazov. Nekateri avtorji navajajo kot srednjobronastodobna gradišča na Sv. Ani in Žalostni gori (Nadbath, Rutar, Žorž 2011, 30).

Sl. 5: Kamna Gorica pri Ljubljani, tloris večfazne naselbine iz bronaste dobe z označenimi jamami 1–3 (oz. domnevnimi zemljankami) in SE, iz katerih so radiokarbonsko datirani vzorci (SE 25, 47, 190, 194, 268, 310, 508) (po Svetličič, Turk, Turk 2024, 24–40, 67–70, *sl.* 27).

Fig. 5: Kamna Gorica near Ljubljana, the ground plan of a multiphase settlement from the Bronze Age with marked pits 1–3 (or presumed pit-houses) and SU from which radiocarbon dated samples were taken (SU 25, 47, 190, 194, 268, 310, 508) (after Svetličič, Turk, Turk 2024, 24–40, 67–70, *Fig.* 27).

Sl. 6: Kamna Gorica pri Ljubljani, pregled radiokarbonskih datacij (po Svetličič, Turk, Turk 2024, 67–69).

Fig. 6: Kamna Gorica near Ljubljana, an overview of radiocarbon dates (after Svetličič, Turk, Turk 2024, 67–69).

faza naselbine radiokarbonsko okvirno datirana v čas okoli leta 1000 pr. n. št., torej v stopnjo Ha A2/ B1 kulture žarnih grobišč, čeprav so med keramiko zastopani tudi posamezni starejši kosi, ki bi utegnili izvirati iz časa Ha A1.⁶³

Še bolj kot na Gorenjskem se je spremenila poselitvena slika na Dolenjskem, kjer so bile v zadnjih desetletjih na novo odkrite številne naselbine iz srednje bronaste dobe. Pred nedavnim je o teh naselbinah na območju zahodne Dolenjske, od zgornje doline Krke do doline Temenice, podala sintetični prikaz Ida Murgelj, ki je izhajala iz lastnih raziskav o bronastodobni naselbini pri Podsmreki pri Višnji Gori,⁶⁴ eponimnem najdišču za horizont Oloris-Podsmreka.⁶⁵ Zato na tem mestu le kratek povzetek.

Nastanek naselbin na tem območju je iskati že na samem začetku srednje bronaste dobe, v stopnji Bd B1, kar dajo sklepati med drugim zlasti najdbe bronastih igel s prdrtno na vratu tipa Paarstadl

iz Ivančne Gorice (sl. 7: 3)⁶⁶ ter tipa Wetzleinsdorf s Korinjskega hriba nad Velikim Korinjem.⁶⁷ Te predstavljajo značilne elemente nošnje v času kulture bronastodobnih gomil v srednjeevropskem prostoru, in sicer prav za prvo stopnjo srednje bronaste dobe, pri nas pa so znane tudi z naselbine na Brinjevi gori in iz gomile v Brezju pod Brinjevo goro, kot posamične tudi z območja Stične, Dobrave pri Dobrniču, Turnišča pri Ptuj in Možjance pri Tupaličah, slednje so bile verjetno grobne najdbe.⁶⁸ Če omenimo le še nekaj podrobnosti, je presenetljiva npr. podobnost med skodelicama iz Ivančne Gorice in Kamne Gorice, kar govori za sočasnost teh dveh naselbin (sl. 7: 1–2).⁶⁹ Kot prej omenjeno pa zgodnji nastanek naselbine v Kamni

⁶⁶ Murgelj 2022, 78–81, sl. 14; 15: 1.

⁶⁷ Grahek 2020, 293, t. 35: 23; Plestenjak et al. 2013, t. 7: 4.

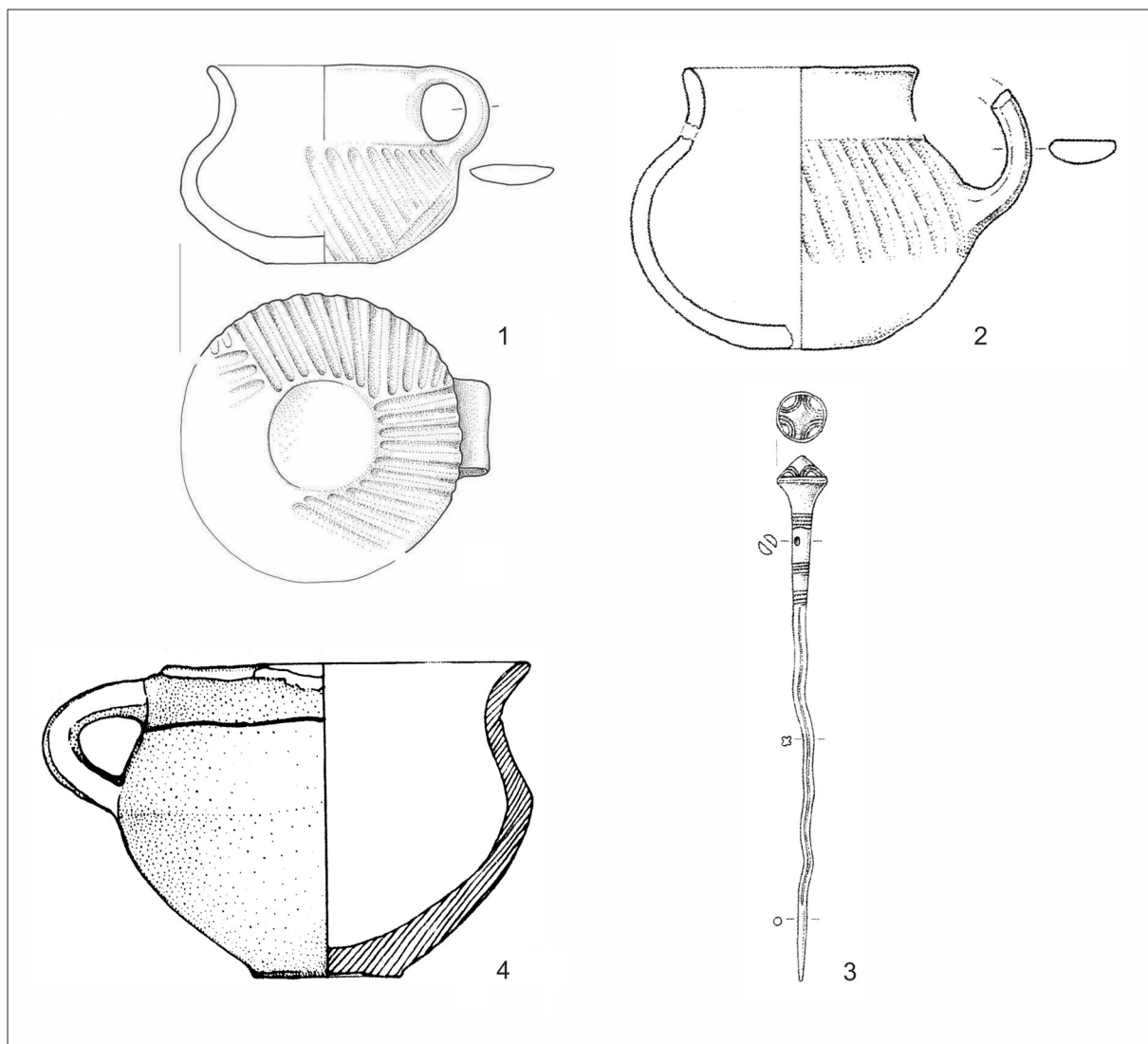
⁶⁸ Za igle glej Innerhofer 2000, 34–38, karti 2–3, t. 2 (tip Paarstadl), 38–46, karti 4–5, t. 3–5 (tip Wetzleinsdorf I-II), za najdbe z Brinjeve gore glej npr. Gabrovec 1983, 44–45, t. 1: 7–10; Črešnar, Koprivnik 2014, 299–303, sl. 16.1.3–16.1.5. Glej tudi Teržan 2008, 273; Škvor Jernejčič 2020, 459–460, sl. 9.

⁶⁹ Primerjave je najti v kulturi Füzesabony na severu Karpatske kotline (glej npr. Szathmari 1997, sl. 9: 3; 11: 5; 12: 3; 14: 1–4), kjer se tak okras poševnega žlebljenja pojavlja že proti koncu zgodnje bronaste dobe, tj. v Bd A2, glej tudi npr. Hänsel 1982, 10–11, sl. 6; 7: 5.

⁶³ Vojaković 2014, 392–397, 411–412, sl. 22.3.1–22.3.5, 22.3.27; Vojaković 2023, 535–542, sl. 1–4.

⁶⁴ Murgelj 2013; Murgelj 2014; Murgelj 2022.

⁶⁵ Za prvotno opredelitev časovne stopnje, poimenovane Oloris-Podsmreka, glej Črešnar, Teržan 2014, 681–689, sl. 22–25; za razširjeno in razčlenjeno časovno stopnjo pa glej Škvor Jernejčič 2020; Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 95–96, sl. 2.

Sl. 7: Skodelice in igla z bronastodobnih najdišč. M. =1:2.

Fig. 7: Small cups and a pin from Bronze Age sites. Scale =1:2.

1 – Kamna Gorica pri Ljubljani / Kamna Gorica near Ljubljana; 2, 3 – Ivančna Gorica; 4 – Rudnik pri Ljubljani / Rudnik near Ljubljana (povzeto po / after: Svetličič, Turk, Turk 2024, 163: kat. št. / cat. nr. 255; Plestenjak et al. 2013, t. / Pl. 5: 6; 7: 4; Gabrovec 1961, t. / Pl. 60: 10; Oman 1975, t. / Pl. 23: 7).

Gorici podpirajo tudi radiokarbonske datacije (sl. 5–6). Radiokarbonske analize iz Podsmreke, katerih najmlajše datacije segajo okoli leta 1300 pr. n. št.,⁷⁰ kažejo, da so omenjene naselbine na zahodnem delu Dolenjske obstajale bolj ali manj kontinuirano skozi celotno srednjo bronasto dobo.

Ob bok srednjobronastodobnim naselbinam v zahodnem delu Dolenjske⁷¹ verjetno lahko postavimo tudi tiste iz osrednjega dela te pokrajine, npr. pri

Mačkovcu pri Novem mestu,⁷² in nekatere druge v Spodnjem Posavju, npr. na Velikih njivah pri Veliki vasi na Krškem polju. Odkrita je bila obširna naselbina iz srednje bronaste dobe in z začetka pozne bronaste dobe (Bd B2/C1–D) z več kot 55 domnevno razpoznavnimi stavbami.⁷³ Rezultati več radiokarbonskih datacij skupaj s tipološko in kronološko analizo keramike so pokazali, da je bila naselbina obljudena od 16./15. pa vse do druge polovice 13. st. pr. n. št., medtem ko je bila mlajša

⁷⁰ Murgelj 2014, 448–450; Murgelj 2022, 83, sl. 17.

⁷¹ Murgelj 2014, 91–93, sl. 14–16.

⁷² O tem najdišču je na Gabrovčevem dnevu poročala Manca Omahen, a žal ni prispevala teksta. Glej Omahen 2016.

⁷³ Glej tu Kramberger, sl. 1: 1; Mason, Kramberger 2024.

Sl. 8: Karta mečev iz vodotokov in močvirnih okolij iz bronaste dobe.

Fig. 8: A map of swords from watercourses and marshland from the Bronze Age.

Ljubljana in/oz. Ljubljansko barje / The Ljubljana and/or the Ljubljansko barje: Vrhnika (Šinkovec 1995, 102–103, t. / Pl. 29: 202; Harding 1995, 25, 31, t. / Pl. 6: 32; 9: 55); Blatna Brezovica (izliv Bistre, izliv Zrnice v Ljubljanico / the mouth of the Bistra, the mouth of the Zrnica into the Ljubljana) (Potočnik 1988–1989, 390–391, t. / Pl. 5; Šinkovec 1995, 101–102, t. / Pl. 29: 200; Harding 1995, 23, t. / Pl. 5: 28; Turk 2009, 204–205, kat. št. / cat. nr. 13 a–b; Turk 2019, 179, sl. / Fig. 230–231); Bevke (Turk 2009, 210–211, kat. št. / cat. nr. 20; Turk 2019, 184, sl. / Fig. 231); Kamnik pod Krimom / Kamnik below Krim (Turk 2009, 206–207, kat. št. / cat. nr. 15); Podpeč (Šinkovec 1995, 104, t. / Pl. 29: 204); Vnanje Gorice (Šinkovec 1995, 108, t. / Pl. 31: 213; Harding 1995, 45, t. / Pl. 17: 135); Ig-Studenec (Šinkovec 1995, 103, t. / Pl. 29: 203; Harding 1995, 29, t. / Pl. 8: 48); Lavrica (Šinkovec 1995, 101, t. / Pl. 29: 199; Harding 1995, 15, t. / Pl. 2: 10).

Blejsko jezero / Lake Bled: Blejsko jezero / Lake Bled (Šinkovec 1995, 108–109, t. / Pl. 31: 214; Harding 1995, 35, t. / Pl. 11: 75; Gaspari 2012a, sl. / Fig. 2, 4). **Sava / Sava River:** Radovljica – Lancovo (Šinkovec 1995, 106, t. / Pl. 30: 209; Harding 1995, 48–49, t. / Pl. 20: 168); Medvode, Zasip (Šinkovec 1995, 105–106, t. / Pl. 30: 207; Gaspari 2012b, 322–323, sl. / Fig. 6: 4); Gornje Pijavsko pri Krškem / Gornje Pijavsko near Krško (Gaspari 2012c, 325–326, sl. / Fig. 1–2); Krško (Šinkovec 1995, 109, t. / Pl. 31: 215; Harding 1995, 53, t. / Pl. 22: 185; Turk 2017, 33, sl. / Fig. 25; Turk 2019, 182–183, sl. / Fig. 230); Drnovo (Šinkovec 1995, 104, t. / Pl. 29: 205; Harding 1995, 26, t. / Pl. 6: 34; Turk 2009, 64, sl. / Fig. 67; Turk 2019, 182–183, sl. / Fig. 230). **Druge vodne najdbe / Other water finds:** Žlebič pri Ribnici / Žlebič near Ribnica, Bistriški potok (Šinkovec 1995, 106–107, t. / Pl. 30: 210; Harding 1995, 31, t. / Pl. 8: 53); Jablje pri Mengeš / Jablje near Mengeš (Turk 2007; Turk 2012; Turk 2019, 178, sl. / Fig. 221–223); Duplica pri Kamniku / Duplica near Kamnik in / and Kamnik, v reki Kamniška Bistrica / in the river of Kamniška Bistrica (Gabrovec 1965, 92; Harding 1995, 44–45, t. / Pl. 17: 133; Perko, Štibernik 2007, sl. / Fig. 1–2); Mihovo pri Šentjerneju / Mihovo near Šentjernej, Beli potok (Šinkovec 1995, 107–108, t. / Pl. 31: 212; Harding 1995, 45, t. / Pl. 17: 134).

žarnogrobiščna poselitve (Ha B) ugotovljena le na zahodnem delu najdišča.

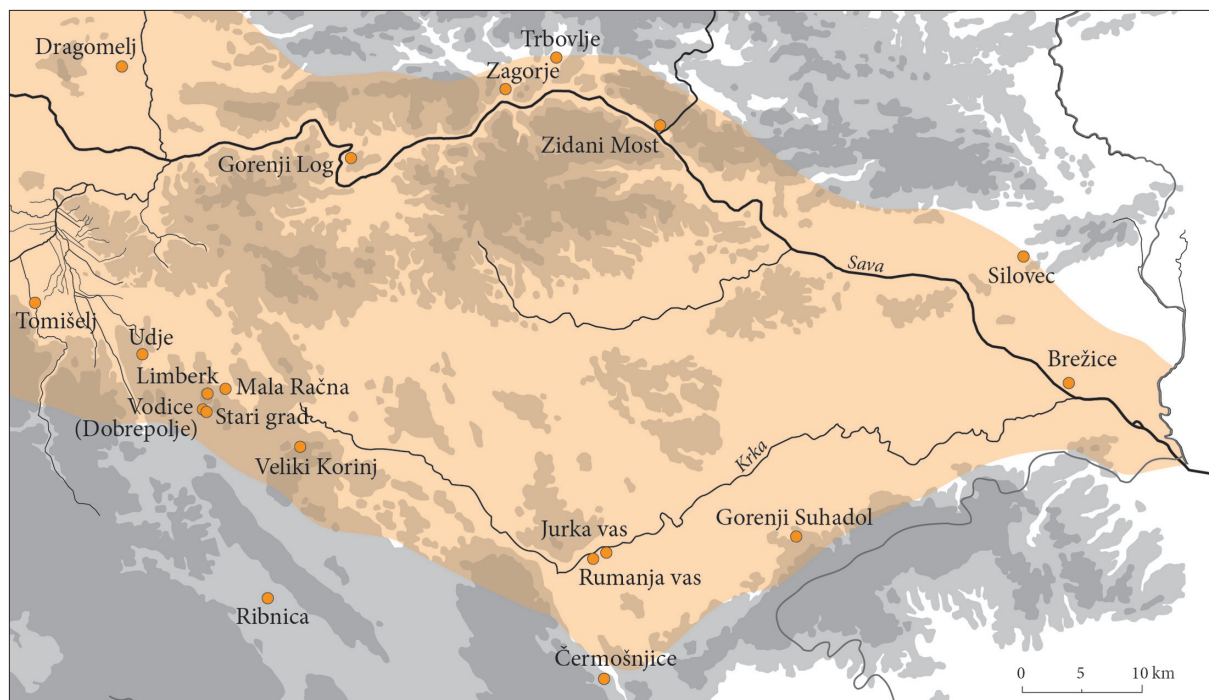
Iz tlorisov posameznih stavb, rekonstruiranih na podlagi jam za lesene konstrukcije iz srednje bronaste dobe in z začetka pozne bronaste dobe na Velikih njivah, je razvidno, da se – tako kot na Trati (sl. 2) – nekateri stavbni tlorisi med seboj prekrivajo in niso sočasni, torej gre za večfazno naselbino.⁷⁴ Med večje stavbe spada objekt 53 v

velikosti $22,5 \times 6,5$ m na skrajnem vzhodnem delu izkopnega polja, ki pa ga je težko natančneje datirati v eno izmed faz.⁷⁵ Po obliki in velikosti je primerljiv s stavbo na Trati pri Škofji Loki (sl. 2), tako velika stavba je bila odkrita tudi na najdišču Gelsesziget jugozahodno od Blatnega jezera.⁷⁶ Druge stavbe v bližini objekta 53 dajejo slutiti, da

⁷⁵ Mason, Kramberger 2024, 38–39, 54, 284, 892–893, sl. 21G.

⁷⁶ Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 111–112, sl. 19–20; Horváth 1994, 219.

⁷⁴ Mason, Kramberger 2024, 164–165.

Sl. 9: Karta depojskih najdb kulture žarnih grobišč (Bd D, Ha A, Ha B1) v Zasavju in na Dolenjskem.

Fig. 9: A map of the Urnfield Culture hoard finds (BA D, Ha A, Ha B1) in Zasavje and Dolenjska.

Dragomelj (glej tu / see here Turk, Svetličič, t. / Pl. 6–7; Turk, Heath, Zuliani; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 94–111, 438–495); Gorenji (Zgornji) Log pri Litiji / Gorenji (Zgornji) Log near Litija (Čerče, Šinkovec 1995, 169–171, t. / Pl. 69); Zagorje ob Savi (Čerče, Šinkovec 1995, 229–232, t. / Pl. 140–141); Trbovlje (Pavlin, Tecco Hvala, Bizjak 2019); Zidani Most (Čerče, Šinkovec 1995, 232); Silovec (Čerče, Šinkovec 1995, 213–214, t. / Pl. 125–126); Brežice (Čerče, Šinkovec 1995, 134–135, t. / Pl. 40); Tomišelj (Čerče, Šinkovec 1995, 220–221, t. / Pl. 50B); Udje (Čerče, Šinkovec 1995, 223–226, t. / Pl. 136–138); Limberk (Turk 2025, sl. / Fig. 2); Vodice v Dobropolju / Vodice in Dobropolje, na Klanem (Turk 2025, sl. / Fig. 2–10); Čušperk – Stari grad (Turk 2025, sl. / Fig. 2, 12–16); Mala Račna (Čerče, Šinkovec 1995, 204–205, t. / Pl. 119); Veliki Korinj (Čerče, Šinkovec 1995, 226–227, t. / Pl. 127B); Jurka vas (Čerče, Šinkovec 1995, 197–203, t. / Pl. 89–93); Rumanja vas (Čerče, Šinkovec 1995, 213); Črmošnjice (Čerče, Šinkovec 1995, 148–159, t. / Pl. 51–59); Gorenji Suhadol na Gorjancih / Gorenji Suhadol in Gorjanci (Pavlin, Stipančič 2023); Ribnica na Dolenjskem / Ribnica in Dolenjska (Čerče, Šinkovec 1995, 212, t. / Pl. 88B).

gre tudi tu za gručasto razporeditev z osrednjim dvoriščem oz. trgom.

Čeprav so grobne najdbe iz srednje bronaste dobe z obravnavanega območja komajda poznane, na podlagi omenjenih bronastih igel iz Stične in z Dobrave pri Dobrniču ter para igel z Možjance nad Preddevorom sklepamo, da lahko v stopnji Bd B1 podobno kot na Štajerskem tudi na Dolenjskem in Gorenjskem domnevamo pokope v gomilah pod vplivom srednjeevropske kulture bronastodobnih gomil.⁷⁷ A kot kraji za shranjevanje oz. pokopavanje preminulih so se v srednji bronasti

dobi verjetno uporabljale tudi kraške jame, kot je pokazala Ida Murgelj za Krško jamo⁷⁸ in kot lahko sklepamo na primeru ne tako zelo oddaljene jame Bezdanjača v Liki.⁷⁹ Zanimivo pa je, da sta bili podobni posodi – pitosa, okrašena z bradavicami obrobljenimi s kanelurami, kot v Krški jami najdena v bližini jame, na Farovškem travniku pri vasi Krka, a sta po vsej verjetnosti pripadala žganemu grobu oz. grobovom.⁸⁰ Poudariti velja, da najdemo tovrstnim pitosom najboljše primerjave prav na grobiščih.⁸¹ Ob upoštevanju bližnjih analogij, npr. na nekropoli Moravče pri

⁷⁷ Svoljšak 2000; Škvor Jernejčič 2020, 460, sl. 9; za igli z Možjance glej tudi Innerhofer 2000, 42–44, Karta 5, t. 6–8 (tip Werzleinsdorf II); Turk 2019, 180–181, sl. 228. Na tem mestu naj omenimo tudi najdbe z Vrhnike, ki jih je Stane Gabrovec opredelil kot grob (Gabrovec 1966). Zaradi različne datacije pripadajočih predmetov se zdi verjetneje, da gre za depo oz. predmete, deponirane

skozi daljše obdobje (npr. Turk 2012c, 213; Škvor Jernejčič 2020, 479–480).

⁷⁸ Murgelj 2018, 54–59, sl. 1–3, t. 1, 3.

⁷⁹ Drechsler-Bižić 1979–1980.

⁸⁰ Murgelj 2018, 54, sl. 4, 2, t. 4–5.

⁸¹ Škvor Jernejčič 2020, 470–478, sl. 20. Glej tudi Mária 1979–1980, 151–152, sl. 11: 1.

Sesvetah,⁸² se zdi, da se je tak način pokopavanja umrlih – torej sežiganje in shranjevanje v žarah – uveljavil v razviti stopnji srednje bronaste dobe, tj. v Bd B2/C1 in Bd C2 oz. s horizontom Oloris-Podsmreka.⁸³ Iz navedenega primera Krška jama – Krka lahko sklepamo, da so v istem obdobju in na istem prostoru pokopavali na različne načine – tako z inhumiranjem kot kremiranjem. Dodaten vidik o različnih načinih pokopavanja v srednji bronasti dobi pa odstopajo žgani in žarni otroški in juvenilni grobovi, odkriti znotraj naselbine v Podsmreki, pri čemer verjetno ne gre za posebno grobišče, temveč za običaje pokopavanja otrok znotraj naselbine.⁸⁴

POZNA BRONASTA DOBA

Čeprav je prehodno obdobje med srednjo bronasto in pozno oz. mlajšo bronasto dobo⁸⁵ še precej nejasno in so nekatere razlage problematične, je na obravnavanem območju vendarle mogoče razlikovati med dvema lokalnima skupinama kulture žarnih grobišč – v osrednjem delu Slovenije ljubljansko kulturno skupino in v vzhodnih delih Dolenjske vključno s Posavjem dobovske skupino.⁸⁶ Seveda opredelitev teh dveh skupin temelji na grobnih najdbah z velikih grobišč, kot sta bili odkriti v Dobovi⁸⁷ in Ljubljani⁸⁸ s svojimi specifičnimi pogrebnimi običaji in grobnimi dodatki. V zadnjem desetletju so nove študije o ljubljanski nekropoli na dvorišču SAZU prispevale pomembna spoznanja o njenih začetkih in družbeni strukturi.⁸⁹ Začetke pokopavanja je iskati že na samem začetku pozne bronaste dobe, v 13. st. pr. n. št., kot so pokazale tipološka in kronološka analiza keramike ter nove

radiokarbonske datacije.⁹⁰ Ti najstarejši grobovi stopnje Ljubljana Ia 1, ki so maloštevilni, so razporejeni po celotni nekropoli in predstavljajo jedra oz. manjše skupine, okrog katerih so pokopavali v naslednjih generacijah vse do zgodnje železne dobe. V prvih dveh stopnjah ljubljanskega grobišča med 13. in prvo polovico 11. st. pr. n. št. (Bd D in Ha A) so grobovi žarni, le redko so bili v žaro pridani deli noše. Sočasni s temi najzgodnejšimi ljubljanskimi grobovi, predvsem tistimi iz stopnje Ljubljana Ia 2, so tudi posamezni žarni grobovi z nekropol Bled – Žale, Bled – Pristava, Kamnik in Matena na Ljubljanskem barju.⁹¹

Presenetljiva je ugotovitev, da najdemo dobre primerjave žaram z ljubljanskega grobišča predvsem na žarnih grobiščih kulture Piliny na severu Karpatske kotline. Pri tem ne gre le za podobnosti med nekaterimi oblikami posod, temveč so bili določeni tipi, tj. vrči, na obeh območjih najdeni predvsem v grobovih otrok in žensk. Na stike in vplive iz severa Karpatske kotline kažejo tudi nekatere oblike posod in redkih bronastih pridakov (npr. bronasti obeski, igle, fragmenti srpov) v stopnji Ljubljana Ia 2 v 12. in prvi polovici 11. st. pr. n. št.⁹² Šele na prehodu iz 2. v 1. tisočletje (Ha B) se je število grobov izjemno povečalo, opazna je heterogenost pri načinu pokopa (žarni ali brez žare), pogrebnih običajih in noši v posameznih skupinah na zahodni in vzhodni strani grobišča.⁹³ V Ljubljani se je pokopavanje nadaljevalo še v zgodnjo železno dobo, v tem obdobju so nastale tudi gomile na Kongresnem trgu.⁹⁴ Ta kontinuiteta loči ljubljansko skupino od dobovske, saj so bila grobišča v Dobovi in na Obrežju ob koncu poznega žarnogrobiščnega obdobja opuščena. Enako se kaže tudi na pripadajoči naselbini v Dobovi.⁹⁵

Prav na "Gabrovčevem dnevu" so bila med drugim predstavljena nova spoznanja o dobovski skupini, o njenih začetkih in datacijah posameznih stopenj ter tudi načinih pokopavanja. Za grobove iz Dobove so bile pridobljene nove radiokarbonske datacije, predvsem tistih maloštevilnih s skeletnimi pokopi, hkrati pa sta avtorja poskušala razjasniti biritualnost v okviru dobovske nekropole, ki se kaže

⁸² Sokol 1988–1989, 426–430, sl. 2–3, t. 1–3; Sokol 1996, v

⁸³ Škvor Jernejčič 2019, 184–189; Škvor Jernejčič 2020, 461–479; Črešnar, Teržan 2014, 681–689.

⁸⁴ Murgelj 2022, 53–54, 88–89, sl. 4, t. 1–4.

⁸⁵ V strokovni literaturi se pojavljata oba izraza, v našem prispevku uporabljamo izraz pozna bronasta doba, ki zaobjema čas klasične kulture žarnih grobišč.

⁸⁶ Gabrovec 1983, 52–71; Teržan 1999.

⁸⁷ Staré 1975; Kramberger 2022.

⁸⁸ Staré 1954; Puš 1971; Puš 1982; Gabrovec 1973; Škvor Jernejčič 2014a; Škvor Jernejčič 2014b; Škvor Jernejčič 2018; Škvor Jernejčič 2019; Škvor Jernejčič 2021.

⁸⁹ Kronološka shema, kot jo je predlagal S. Gabrovec 1973, je bila dopolnjena in dodatno razčlenjena, zato tu uporabljamo novo kronološko shemo, glej Škvor Jernejčič 2014a; Škvor Jernejčič 2018; Škvor Jernejčič 2019; Škvor Jernejčič 2021.

⁹⁰ Škvor Jernejčič 2018, 538, sl. 3; Škvor Jernejčič 2019, 191; Škvor Jernejčič 2021, 119–130, 136–137, sl. 3, 6, 7, 10–11, 18–19, tab. 2.

⁹¹ Glej nazadnje Škvor Jernejčič 2021, 134–139, sl. 17; Bitenc 2023, t. 4: 13–14.

⁹² Škvor Jernejčič 2021, 121–128, 130–134, 139, sl. 4; 14.

⁹³ Škvor Jernejčič 2018.

⁹⁴ Škvor Jernejčič, Vojaković 2023.

⁹⁵ Plestenjak et al. 2014; Plestenjak 2016, 46–47.

kot prav poseben fenomen.⁹⁶ Na prostoru žgane oz. žarne dobovske nekropole je bilo odkritih osem skeletnih grobov, le pri nekaterih gre za popolne pokope. Sodeč po novih radiokarbonskih analizah vsi spadajo v pozno bronasto dobo, predvsem v stopnjo Ha B. Presenetljivo je bilo odkritje, da pri grobovih 305 in 305a ter 354 in 354a ne gre za sočasne biritualne pokope, temveč so skeletni grobovi nekoliko mlajši od žganih. Ti izsledki skupaj z analizo nežganih skeletnih ostankov iz grobov na Obrežju razkrivajo nove vidike pogrebnih običajev žarnogrobiščnih skupnosti. Že sama prisotnost skeletnih grobov na grobiščih Dobova in Obrežje je izjemna, namensko premeščanje izbranih skeletnih ostankov in naknadni pokop v povezavi s starejšimi žganimi grobovi pa do zdaj še nista bila razpoznanata.

V projekt radiokarbonskega datiranja izbranih kosti z dobovskega grobišča je bil vključen tudi vzorec iz groba 289. Gre za enega najbogatejših grobov ne samo na dobovskem grobišču, ampak veliko širše. Radiokarbonska analiza je pokazala, da grob spada v pozno 13./12. st. pr. n. št. Drugi prispevek o Dobovi bližnjem grobišču, odkritem na Obrežju (v bližini današnjega mejnega prehoda med Slovenijo in Hrvaško),⁹⁷ pa odstira probleme geneze nekropole na Obrežju in s tem dobovske skupine kot celote.⁹⁸ Kot kaže, izpričujejo najstarejši grobovi s te nekropole različne kulturne vplive tako z vzhoda, npr. iz skupin Belegiš in Paraćin,⁹⁹ kot zahoda ter severa, in sicer že proti koncu srednje bronaste dobe, v 14./13. st. pr. n. št. Zanimivo je, da v istem obdobju nastajajo tudi grobišča, kot so Poljana Križevačka v Podravini, Kainach pri Wildonu in Inzersdorf na Spodnjem Avstrijskem.¹⁰⁰ Pri tem naj omenimo, da so na Obrežju najstarejši žgani grobovi očitno sočasni s skeletnim grobom 81, morda pokopom pod gomilo.¹⁰¹ Podobno kot v Ljubljani in na drugih maloštevilnih znanih nekropolah iz tega obdobja je grobov presenetljivo malo, najstarejši pa so

razporejeni po celotnem grobišču. Nato se je grobišče na Obrežju širilo skozi več (morda preveč na drobno razčlenjenih) kronoloških faz vse do stopnje Ha B, tj. okoli leta 850/820 pr. n. št., kar je podprto tudi z datacijami radiokarbonskih analiz. Kot je pokazal Bine Kramberger, so postopoma na grobišču nastale prostorsko dobro razpoznavne skupine grobov, verjetno v smislu rodovnih oz. družinskih skupnosti. Od tega odstopa skupina grobov na severozahodnem in severnem delu grobišča, kjer ni grobov iz stopenj Ha A1–A2. Čeprav sta si nekropoli na Obrežju in v Dobovi zelo blizu, pa se pri vsaki odražajo tudi povsem lokalne posebnosti v načinu pokopavanja.¹⁰²

Medtem ko sta bili tako dobovska kot ljubljanska kulturna skupina opredeljeni, kot že omenjeno, na podlagi grobov, so bila naselja na obravnavanem območju v preteklosti komajda poznana in raziskana. Zato je bilo toliko bolj presenetljivo odkritje naselbine na lokaciji Tribuna na Prulah, ob vznožju ljubljanskega grajskega griča. Ohranjene naselbinske plasti so izkazovale več gradbenih faz z razmeroma pravilnim "uličnim" rastrom v razporeditvi stavb, kar je vodilo k predpostavki, da je imelo naselje že protourbani značaj. Naselbina na Tribuni je obstajala, kakor že omenjeno, več stoletij, od kulture žarnih grobišč Ha A2/B1, če ne prej, kontinuirano skozi zgodnjo železno dobo do konca 8. st. pr. n. št. (Ha C0/C1 oz. Ljubljana IIIa). Podobna slika se kaže na nekaterih drugih naselbinah na Gorenjskem. Po stoletnem hiatu je Tribuna znova polno zaživela v mlajši stopnji starejše železne dobe. Ker je o njej izčrpno poročala Petra Vojaković že na Gabrovčevem dnevu, posvečenem gorenjski halštatski skupini,¹⁰³ je tu ni treba natančneje predstavljati.

Povsem drugačno zasnovo naselbine, gradnjo in dejavnosti izpričujeta naselbini, ki sta se širili na razmeroma prostranem območju ob potoku Pšati med Dragomljem in Podgorico in ki so ju avtorji tukajšnjih prispevkov poimenovali kot dragomeljsko-podgoriško somestje.¹⁰⁴ V obeh primerih gre za podobno organiziranost naselja, kot so jo izkazovale naselbine iz srednje brona- ste dobe, npr. na Trati pri Škofji Loki (*sl.* 2), v Medvodah – Svetju in Kamni Gorici (*sl.* 5), tj. z gručasto razporejenimi stavbami in zgoščenimi aglomeracijami najdb, kar daje vtis razpršenega

⁹⁶ Glej tu Škvor Jernejčič, Kunstelj.

⁹⁷ Mason, Kramberger 2022.

⁹⁸ Glej tu Kramberger.

⁹⁹ Vinski-Gasparini 1973, t. 4: 5; Kapuran, Gavranović, Jovanović 2022, 58, sl. 9: 5; 13; DeA-34113 (radiokarbonska datacija žganega groba z grobišča Gloždak je skoraj enaka dataciji groba 220 z Obrežja).

¹⁰⁰ Glej tu Škvor Jernejčič, Kunstelj, sl. 6; Ložnjak Dizdar et al. 2020, 91, 97, op. 1, 2; Gutjahr, Windholz-Konrad 2024, tab. 1; Fritzl et al. 2025.

¹⁰¹ Mason, Kramberger 2022, 117, sl. 52, 73–74; glej tudi tu Kramberger; Škvor Jernejčič, Kunstelj.

¹⁰² Glej tu Kramberger; Škvor Jernejčič, Kunstelj.

¹⁰³ Glej Vojaković 2014; Vojaković 2023.

¹⁰⁴ Glej tu Svetličič, Turk; Vojaković.

vaškega naselja.¹⁰⁵ Morda ni zanemarljiv podatek, da je bil prostor naselbine pri Dragomlju poseljen, kot omenjeno, že v srednji bronasti dobi, a radiokarbonske datacije žarnogrobiščne faze naselja kažejo na čas njenega obstoja predvsem v 12. in 11./10. st. pr. n. št., tj. v stopnjah Ha A1–Ha A2/B1. Frapantna pa so nova spoznanja o tem, da so v okviru somestja potekale različne dejavnosti, med katerimi vzbujajo posebno pozornost metalurška. V Dragomlju sta bili odkriti celo dve depojski najdbi dragocenih bakrenih in bronastih predmetov, med njimi več surovcev,¹⁰⁶ v Podgorici pa kalupi za izdelavo različnih bronastih predmetov kot najbolj neposredni dokazi za livarsko proizvodnjo dragocenih bronastih izdelkov.¹⁰⁷ K raziskavam metalurgije so pomembno prispevale tudi kemijske analize predmetov iz prvega dragomeljskega depoja, predvsem svinčevih izotopov. Pokazale so na njihovo raznovrstno sestavo in očitno različno provenienco, hkrati pa omogočajo sledenje izvornim bakrovim rudiščem, med katerimi bi potencialno prišla v poštev tudi tista iz Karavank (npr. Počivalnik)¹⁰⁸ ali še bližjih rudonosnih Posavskih gub v okolici Litije (npr. Sitarjevec) in v Blagovici (npr. Črešnjice, Zlatenek).¹⁰⁹ Predpostavka, da so se dragomeljski prebivalci ukvarjali tudi z rudarjenjem, pa izhaja iz dejstva, da so bila v naselbini odkrita kamnita orodja, med njimi tolkača z žlebom, ki v strokovni literaturi veljata za rudarsko orodje.¹¹⁰

Kot je znano, so depojske najdbe značilen fenomen kulture žarnih grobišč širom Evrope in tudi Slovenije.¹¹¹ Tudi na obravnavanem območju so pogoste in zlasti v novejšem času so bile odkrite na številnih krajih med Bledom in Brežiškimi vrati. Prav ta naselbinski depo iz Dragomlja pa kaže, da ne moremo vseh poznobronastodobnih depojev razlagati na enak način, temveč so morali biti vzroki za njihovo zbiranje, shranjevanje in

uporabo različni. Kot je pokazal Peter Turk, lahko prvi dragomeljski depo z veliko količino surovcev in ingotov razlagamo z vidika lokalne livarske dejavnosti, a hkrati kot odraz trgovine z bakrovo surovino na dolge razdalje; torej naj bi naselbina imela vlogo pomembnega regionalnega središča in nadregionalnega izmenjalnega vozlišča.¹¹² Večina doslej odkritih depojskih najdb pa ne izvira iz sočasnih naselbinskih kontekstov, temveč so bile najdene v precejšnji divjini, pogosto na dokaj težko dostopnih krajih. Tovrstnim depojem pripisujemo seveda drugačen pomen, povezan s posebnimi kolektivnimi obredi in zagonetnimi verovanjskimi predstavami. Tak primer so po vsej verjetnosti nedavno odkriti depoji iz okolice Bleda, med katerimi izstopa izjemna najdba z zlatim nakitom.¹¹³ Kot kulturne depoje verjetno lahko opredelimo tudi tiste, ki se nizajo vzdolž reke Save, med Gorenjim Logom pri Litiji in Brežicami, ter vzdolž reke Krke, južno od nje, od npr. Udja do Gorenjega Suhadola na Gorjancih oz. Brežic (sl. 9).¹¹⁴ Njihova lega oz. prostorska razporeditev daje vtis, da so bili morda spremljevalni fenomeni ob pomembnih poteh in prometnih žilah, tako rečnih kot kopenskih, morda pa tudi kot mejne postojanke kulturne krajine. Gre torej za posebne svete kraje v naravnem okolju, v pomenu *genius loci*, za prostore posebnih ritualov in kulta.¹¹⁵

V primerjavi z zgodnjo in srednjo bronasto dobo se je v pozni bronasti dobi povečalo tudi število vodnih najdb, še zlasti orožja, med katerimi znova izstopajo meči. Več jih je bilo npr. najdenih v Blejskem jezeru¹¹⁶ in na različnih mestih v Savi – od Radovljice prek Medvod do Krškega in Drnovega,¹¹⁷ ter tudi v Ljubljani¹¹⁸ in nekaterih drugih krajih ob vodotokih¹¹⁹ ali v njih (sl. 8). Kot omenjeno, tudi zanje domnevamo, da gre za kazalnike posebnih obrednih daritev, a ti v pri-

¹⁰⁵ Glej tu Turk, Svetličič, sl. 1–2; Vojakovič; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 56–93, sl. 67, 77, 83, 86, 95.

¹⁰⁶ Glej tu Turk, Svetličič sl. 2, t. 6–7; Turk, Heath, Zuliani; Turk 1997; Turk 2001; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 94–111, 116–125, 438–495, sl. 121–143, 151–154; Turk 2024.

¹⁰⁷ Glej tu Vojakovič; Turk 2024, 56, sl. 17–18.

¹⁰⁸ Glej tudi Urankar 2012, 25–27, 70–72, pril. 26.

¹⁰⁹ Glej tu Turk, Heath, Zuliani, sl. 6; Urankar 2012, 28; Drovenik 1987, 26–28, sl. 5.

¹¹⁰ Turk 2019, 202–203, sl. 251–252; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 93–94, 109–110, 478–479, sl. 120, 144; Turk 2024, 55–56, sl. 15; glej tu Turk, Heath, Zuliani, sl. 6–7.

¹¹¹ Teržan (ur.) 1995; Teržan (ur.) 1996.

¹¹² Glej tu Turk, Svetličič; Turk, Heath Zuliani; Turk 1997; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 113, sl. 142.

¹¹³ Turk 2012b, 306–308, sl. 2–3; Turk 2019, 194–201, sl. 244–248; Turk 2024, 44–52, sl. 2–8.

¹¹⁴ Za posamezne depoje, glej Čerče, Turk 1996, 12–30, sl. 9; Čerče, Šinkovec 1995, 129–232, t. 40, 51–59, 69, 89–93, 119, 125–127, 136–138, 140–141; Pavlin, Tecco Hvala, Bizjak 2019; Pavlin, Stipančič 2023; Turk 2025.

¹¹⁵ Glej npr. Turk 2025.

¹¹⁶ Šinkovec 1995, t. 31: 214; Gaspari 2012a, sl. 2, 4.

¹¹⁷ Šinkovec 1995, t. 29: 205; 30: 207, 209; 31: 215; Gaspari 2012b, 322–323, sl. 6: 4; Gaspari 2012c, 325–326, sl. 2.

¹¹⁸ Šinkovec 1995, t. 29: 199–200, 202–204; 31: 213; Turk 2019, 182–186, sl. 230–234.

¹¹⁹ Šinkovec 1995, t. 30: 210; 31: 212; Gabrovec 1965, 92; Perko, Štibernik 2006.

merjavi z depoji predstavljajo neko drugačno, bolj individualno faseto komuniciranja z numinoznimi silami in božanskim.

SKLEPNA BESEDA

Dozdajšnje arheološke raziskave obravnavanega območja med Julijskimi Alpami in Gorjanci kažejo, da je bilo v zgodnji bronasti dobi poseljeno še razmeroma na redko. Do gostejše poseljenosti je prišlo s prehodom oz. začetkom srednje bronaste dobe, ki jo morda lahko razložimo z morebitnimi migracijami iz karpatskega oz. panonskega prostora in morda celo z demografsko "eksplozijo". Predvsem v nižinskih predelih so nastale številne naselbine z razpršenimi gručami stavb oz. bivalnimi in gospodarskimi enotami, med katerimi so bile nekatere kar prostrane. Na podlagi precej enotnega načina gradnje in tako rekoč enake materialne kulture domnevamo kulturno bolj ali manj enotno prebivalstvo, ki se je ukvarjalo predvsem s poljedelstvom in živinorejo oz. pašništvom. Do večjih sprememb tako v poselitvi kot demografski sliki je prišlo na prehodu iz srednje v pozno bronasto dobo z uveljavitvijo kulture žarnih grobišč. Ta je prinesla predvsem nove verske običaje, ki se odražajo v načinu pokopavanja preminulih in

deponiranja dragocenih kovinskih predmetov. Nastale so obsežne nekropole z več sto grobovi, npr. v Ljubljani, Dobovi in na Obrežju. Na skrivnih krajih je prišlo do shranjevanja različnih bakrenih in bronastih, redko tudi zlatih predmetov, kot so bakreni surovci, ingoti, različni izdelki, polizdelki ali razlomljeni kosi orožja, orodja in nakita, skratka velikansko bogastvo, ki je ponekod preseglo stotine kosov in tehtalo tudi do več sto kilogramov, npr. depo iz Dragomlja. Ti depoji pa niso le priče posebnih verovanjskih predstav, temveč so tudi odraz razvite metalurgije in trgovine na dolge razdalje. O pomembnih prometnih poteh, ki so vodile čez obravnavano območje, govorijo tudi omenjene številne vodne najdbe iz Ljubljane in Save kot posebni darovi rečnim božanstvom, kot so npr. iz rimskega obdobja znani Aecorna,¹²⁰ Savus in Ad-salluta ter Saverca.¹²¹ Osrednji slovenski prostor je bil očitno že v pozni bronasti dobi stičišče med vzhodom, tj. Karpatskim bazenom s Podonavjem, in zahodom, tj. italjsko-apeninskim svetom vse do zahodno- in severnoalpskega prostora.

¹²⁰ Šašel Kos 1992; Šašel Kos 1999.

¹²¹ Šašel Kos 1994; Šašel Kos 2010, 18–19; Lovenjak 2007; Mitrova 2018.

- ANDRIČ, M. et al. 2020 = M. Andrič, P. Sabatier, W. Rapuc, N. Ogrinc, M. Dolenec, F. Arnaud, U. von Grafenstein, A. Šmuc 2020, Vpliv človekovih aktivnosti (paša, poljedelstvo, rudarjenje) in klimatskih nihanj na rastlinstvo v povodju Bohinjskega jereza v zadnjih 6600 letih / The impact of 6600 years of human activity (Grazing, agriculture, mining) and climate change on the vegetation in the Lake Bohinj catchment area. – V: M. Ogrin, J. Horvat, J. Bizjak, K. Langus (ur.), *Življenje v Alpah*. Zbornik posveta 6. oktobra 2017 v Stari Fužini v Bohinju, 73–84, Bohinjska Bistrica.
- BITENC, P. 2023, Prazgodovinsko grobišče na Pristavi na Bledu. Raziskave v letih 1975–1978 / Prehistoric cemetery at Pristava in Bled. Archaeological investigations in 1975–1978. – *Arheološki vestnik* 74, 385–427. <https://doi.org/10.3986/AV.74.13>
- ČERČE, P., I. ŠINKOVEC 1995, Katalog depojev pozne bronaste dobe / Catalogue of Hoards of the Urnfield Culture. – V: Teržan (ur.) 1995, 129–232.
- ČERČE, P., P. TURK 1996, Depoji pozne bronaste dobe – najdiščne okoliščine in struktura najdb / Hoards of the late bronze age – the circumstances of their discovery and the structure of the finds. – V: B. Teržan (ur.) 1996, 7–30.
- ČREŠNAR, M., V. KOPRIVNIK 2014, Brezje pod Brinjevo goro / Brezje below Brinjeva gora. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 299–303.

- ČREŠNAR, M., B. TERŽAN. 2014, Absolutno datiranje bronaste dobe na Slovenskem / Absolute Dating of the Bronze Age in Slovenia. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 661–702.
- ČREŠNAR, M., M. VINAZZA (ur.) 2018, *Srečanja in vplivi v raziskovanju bronaste in železne dobe na Slovenskem. Zbornik prispevkov v čast Bibi Teržan*. – Ljubljana. <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/index>
- DRAKSLER, M. 2014, Ig. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 417–422.
- DRECHSLER-BIŽIČ, R. 1979–1980, Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kot Vrhovina. – *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 ser./12–13, 27–87.
- DROVENIK, M. 1987, Bakrova nahajališča v Sloveniji / Copper Ore Deposits in Slovenia. – V: *Bronasta doba na Slovenskem. 18.–8. st. pr.n.š. / The Bronze Age in Slovenia. 18.–8. century BC*, 25–29, Ljubljana.
- ERJAVEC, R. 2009, *Kamin pri Bevkah. Bronastodobna lončenina iz Ljubljane*. – Diplomatska naloga / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- ERJAVEC, R., A. GASPARI 2012, Sledovi bronastodobnih nekropol v Kaminu pri Bevkah / Traces of Bronze Age cemeteries at Kamin near Bevke. – In: A. Gaspari, M. Erič (ur.) 2012, 269–282.

- FRITZL et al. 2025 = M. Fritzl, L. Waltenberger, H. Skerjanz, K. Rebay-Salisbury, The Age of Death and Fire: Dating burial customs by Radiocarbon and correspondence analysis at the Late Bronze Age cemetery of Inzersdorf, Austria. – *Archaeologia Austriaca* 109.
- GABROVEC, S. 1961, *Prazgodovina Gorenjske*. – Doktorskadiseratacija / PhD thesis, Filozofska fakulteta Zadar, Univerza v Zagrebu (neobjavljeno / unpublished).
- GABROVEC, S. 1965, Kamniško ozemlje v prazgodovini. – *Kamniški zbornik* 1965, 89–134.
- GABROVEC, S. 1966, Bronastodobni grob z Vrhnike (Das mittelbronzezeitliche Grab von Vrhnika). – *Arheološki vestnik* 17, 441–451.
- GABROVEC, S. 1973, Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji / Der Beginn der Hallstattzeit in Slowenien. – *Arheološki vestnik* 24, 338–385.
- GABROVEC, S. 1983, Jugoistočnoalpska regija. – V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 4, 21–96, Sarajevo.
- GASPARI, A. 2004, Bronzezeitliche Funde aus der Ljubljana. Opfer, Überreste von Bestattungen oder zufällige Verluste?. – *Archäologisches Korrespondenzblatt* 34/1, 37–50.
- GASPARI, A. 2012a, Vodno kulno mesto na izlivu Blejskega jezera pri Mlinem / Water cult site at the Lake Bled outlet near Mlino. – V: A. Gaspari, M. Erič (ur.) 2012, 309–314.
- GASPARI, A. 2012b, Kulni kompleks bronastodobnega orožja iz lesene konstrukcije v Savski tesni pri Medvodah / Cult complex of Bronze Age weapons and wooden structure at the Sava narrows near near Medvode. – V: A. Gaspari, M. Erič (ur.) 2012, 319–324.
- GASPARI, A. 2012c, Bronasti meč tipa Arco iz reke Save pri Gorenjem Pijavškem / Bronze Arco type sword from the River Sava near Gornje Pijavško. – V: A. Gaspari, M. Erič (ur.), 325–328.
- GASPARI, A. 2014, *Prazgodovinska in rimska Emona / Prehistoric and roman Emona*. – Ljubljana.
- GASPARI, A., M. ERIČ (ur.) 2012, *Potopljena preteklost. Arheologija vodnih okolij in raziskovanje podvodne dediščine v Sloveniji*. Zbornik ob 128-letnici Dežmanovih raziskav Ljubljane na Vrhniki (1884–2012), Ljubljana.
- GRAHEK, L. 2020, Prazgodovinske sledi na Korinjskem hribu in pri Malem Korinju/ Prehistoric traces at Korinjski hrib and near Mali Korinj. – V: S. Ciglencek, Z. Modrijan, T. Milavec (ur.), *Korinjski hrib in poznoantične vojaške utrdbe v Iliriku*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 39, 291–313.
- GRUDEN, G., A. J. BERDNIK, R. KLASINC 2018, Nova odkritja na prazgodovinski naselbini Svetje pri Medvodah / New discoveries at the prehistoric settlement in Svetje near Medvode. – V: M. Črešnar, M. Vinazza (ur.) 2018, 71–85.
- GUTJAHR, C., M. WINDHOLZ-KONRAD 2024, Aktuelle Einblicke in die spätmittelbronze- bzw. frühurnenfelder bis älterhallstattzeitliche Nekropole Kainach bei Wildon, Steiermark (Trenutna spoznanja o srednje- oz. pozno-bronastodobnem in starejšehalštatskodobnem grobišču Kainach pri Wildonu (avstrijska Štajerska)). – *Arheološki vestnik* 75, 629–678. <https://doi.org/10.3986/AV.75.20>
- HÄNSEL, B. 1982, Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. – V: B. Hänsel (ur.), *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.* Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 1, 1–38.
- HARDING, A. 1995, *Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien*. – Prähistorische Bronzefunde IV, 14, Stuttgart.
- HORVAT, J. 2020, Arheološke sledi v slovenskem visokogorju / Archaeological traces in Slovene mountain areas. – V: M. Ogrin, J. Horvat, J. Bizjak, K. Langus (ur.), *Življenje v Alpah*. Zbornik posveta 6. oktobra 2017 v Stari Fužini v Bohinju, 11–25, Bohinjska Bistrica.
- HORVAT, M. 2003, Loka. – V: B. Djurič, D. Prešeren (ur.), *V: Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, 177–178, Ljubljana.
- HORVAT, M., J. SOKLIČ 2021, *Loka 1 pri Beli Cerkvi*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 92.
- HORVÁTH, L. 1994, Adatok Délnyugat-Dunántúl késő-bronzkorának történetéhez / Angaben zur Geschichte der Spätbronzezeit in SW-Transdanubien. – *Zalai múzeum* 5, 219–235.
- INNERHOFER, F. 2000, *Die mittelbronzezeitliche Nadeln zwischen Vogesen und Karpaten. Studien zur Chronologie, Typologie und regionalen Gliederung der Hügelgräberkultur*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 71, Bonn.
- JANEŽIČ, P., B., KRAMBERGER, D., UDOVČ 2023, *Krtina*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 112. https://www.zvkds.si/wp-content/uploads/2024/04/aas_112_krtina_1_3.pdf
- IPAVEC, A. 2021, *Bronastodobna naselbina na Vačah*. Obdelava arheoloških ostalin in najdb iz izkopavanj leta 2014. – Magistrsko delo / Masters thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- IPAVEC, A., A. J., KLASINC 2023, Bled – Pristava. Naselbina iz starejše železne dobe / Bled – Pristava, Early Iron Age settlement. – *Arheološki vestnik* 74, 353–384. <https://doi.org/10.3986/AV.74.12>
- KAPURAN, A., M., GAVRANOVIČ, I., JOVANOVIČ 2022, *Bronze Age Burials Within the Morava, Nišava and Timok Basins*. – *Starinar* LXXII, 45–72.
- KERMAN, B. 2014, Krog pri Murski Soboti / Krog near Murska Sobota. Pod Kotom-sever. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 159–176.
- KERMAN, B. 2018, *Pod Grunti - Pince pri Pincah*, Arheologija na avtocestah Slovenije 55.
- KERMAN, B. 2024, Naselbine iz bronaste dobe v Prekmurju. Pregled stanja raziskav / Bronze Age settlements in Prekmurje. Overview of the state of Research. – *Arheološki vestnik* 75, 463–499. <https://doi.org/10.3986/AV.75.15>
- KLASINC et al. = R. Klasinc, J., Kusetič, E., Leghissa, B., Laharnar 2007, *Poročilo o arheoloških izkopavanjih na območju predvidene gradnje devetih enodružinskih hiš Žabji grad*, (neobjavljeno poročilo / unpublished report, hrani / kept by ZVKDS OE Ljubljana).
- KOKEZA, N. 2003, *Bronastodobna keramika iz naselbine Krtina pri Moravčah*. – Diplomatska naloga / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- KRAMBERGER, B. 2021, *Malečnik*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 89.
- KRAMBERGER, B. 2022, The transition to the afterlife. On the formation of a special burial practise of the Urnfield Culture in the Late Bronze Age at Dobova and

- Velika Gorica (group). – V: A. Hellmuth Kramberger, V. Perko (ur.), *Kulturna formacija in kulturni spomin*. 9. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Alma Mater Europea, 31–52, Maribor.
- KRAMBERGER, B. 2024, Novosti o poselitvi Pohorskega Podravja v zgodnji in srednji bronasti dobi ter kronologija poselitve na najdišču Slivnica IB pri Mariboru / New insight into the settlement of Pohorsko Podravje and the chronology of Slivnica IB near Maribor. – *Arheološki vestnik* 75, 551–618. <https://doi.org/10.3986/AV.75.18>
- KRUH, A. 2003, Loke. – V: B. Djurić, D. Prešeren (ur.), *V: Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, 179–180, Ljubljana.
- KRUH, A. 2019, *Pramenasta keramika*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- LEGHISSA, E. 2011, *Bronastodobna naselbina Medvode-Svetje. Obdelava arheoloških ostalin in najdb iz izkopavanj 2007*. – Diplomski naloga / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- LEGHISSA, E. 2014, 19. Medvode. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 333–343.
- LEGHISSA, E. 2015, Način okraševanja keramike ljubljanske kulture in pramenaste keramike – eksperimentalna arheologija / Decorating the pottery of the Ljubljana culture and the Litzen pottery – an experimental archaeology case study. – *Arheološki vestnik* 66, 275–292.
- LEGHISSA, E. 2021, Deschmann's pile-dwelling sites near Ig and the cultural-chronological attribution of the Late Copper Age Ljubljana culture / Kulturna in časovna umestitev poznobakrenodobne ljubljanske kulture na Dežmanovih koliščih pri Igu. – *Arheološki vestnik* 72, 7–51. <https://doi.org/10.3986/AV.72.01>
- LOVENJAK, M. 2007, Saverčna – a new water goddess from the Slovenian Alps. – V: E. Migliario, A. Baroni (ur.) 2007, *Epigrafia delle Alpi. Bilanci e prospettive*, 351–63, Labirinti 107, Trento.
- LOŽNJAK DIZDAR et al. 2020 = D. Ložnjak Dizdar, P. Rajić Šikanjić, M. Dizdar, S. Forenbaher, S. Radović, Z. Premužić 2020, Diversity of Ritual in Late Bronze Age Mortuary Practices in the Southern Carpathian Basin. – V: D. Ložnjak Dizdar, M. Dizdar (ur.), *Late Bronze Age mortuary practices and society in the Carpathian Basin. Proceedings of the international conference in Zagreb, February 9–10, 2017*, 90–121, Zagreb.
- MÁRIA, K. 1979–1980, Későbronzkori településnyomok Hegyfalu határában (A Halomsíros kultúra újabb leletei Vas megyében) (Spätbronzezeitliche Siedlungsspuren in der Nähe von Hegyfalu. Neuere Funde Hügelgräberkultur im Komitat Vas). – *Savaria* 13–14, 33–201.
- MASON, P., B. KRAMBERGER 2022, *Obrežje. Prazgodovina*. Zbirka Arheologija na avtocestah Slovenije 105/1. https://www.zvkds.si/wp-content/uploads/2024/04/aas_105_obrezje_splet.pdf
- MASON, P., B. KRAMBERGER 2024, *Velike njive*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 116.
- MASELLI SCOTTI, F. (ur.) 1997, *Il civico Museo archeologico di Muggia. Catalogo della mostra*. – Trieste.
- MITROVA, D. 2018, *Zasavje v rimskem obdobju. Zaščitna izkopavanja v Zagorju – ploščad (2015)*. – Diplomski naloga / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- MURGELJ, I. 2013, *Podsmreka pri Višnji gori*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 42.
- MURGELJ, I. 2014, 24. Podsmreka pri Višnji gori. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 437–450.
- MURGELJ, I. 2018, Krška jama – mesto večnega počitka v srednji bronasti dobi / Krška jama – place of eternal rest in the Middle Bronze Age. – V: M. Črešnar, M. Vinazza (ur.) 2018, 53–69.
- MURGELJ, I. 2022, The pottery from the Bronze Age settlement at Podsmreka in the Dolenjska region / Keramika iz bronastodobne naselbine v Podsmreki na Dolenjskem. – *Arheološki vestnik* 73, 49–98. <https://doi.org/10.3986/AV.73.03>
- NADBATH, B., G., RUTAR, A., ŽORŽ 2011, Arheološka dediščina na območju župnije Preserje. – V: F. M. Dolinar (ur.) 2011, *Župnija Preserje skozi čas*, 21–47.
- NANUT, T. 2023, *Poročilo o izvedenih predhodnih arheoloških raziskavah na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše Pestotnik v Mateni. Parcela št. 1285/13, k. o. Iška Loka*, (neobjavljeno poročilo / unpublished report, hrani / kept by ZVKDS OE Ljubljana).
- OGRIN, M. 2023a, Sledovi obljudenosti v visokogorju Bohinja v starejši železni dobi – nove raziskave / Early Iron Age habitation traces in the high mountains of the Bohinj area – new research. – *Arheološki vestnik* 74, 633–646. <https://doi.org/10.3986/AV.74.21>
- OGRIN, M. 2023b, *Visokogorske postojanke na območju Vzhodnih Julijskih Alp od prazgodovine do srednjega veka / High Altitude Sites in the Eastern Julian Alps from Prehistory to the Middle Ages*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- OMAHEN, M. 2016, *Bronastodobna naselbina Mačkovec pri Novem mestu. Analiza arheoloških ostalin in najdb iz izkopavanj leta 2010 in 2012 s poudarkom na sektorju 2*. – Diplomski naloga / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- OMAN, D. 1975, *Oris prazgodovine ljubljanskega prostora*. – Seminarska naloga / Seminar thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- PAVLIN, P., P. STIPANČIČ 2023, Bronastodobni depo iz Gorenjega Suhadola v Gorjancih / Bronze Age hoard from Gorenji Suhadol in Gorjanci. – *Arheološki vestnik* 74, 125–160. <https://doi.org/10.3986/AV.74.03>
- PAVLIN, P., S. TECCO HVALA, J. BIZJAK 2019, Depo iz starejše kulture žarnih grobišč v Trbovljah in rečna pot po Savi. – *Arheološki vestnik* 70, 9–30.
- PERKO, V., ŠTIBERNIK, G. 2006, O (ponovnem) odkritju bronastodobnega meča iz okolice Kamnika. – *Kamniški zbornik* 18, 217–222.
- PLESTENJAK et al. 2013 = A. Plestenjak, I., Bekljanov Zidanšek, P. Vojaković, T. Verbič 2013, *Ivančna Gorica. Arheološke raziskave v letih 2008 in 2009*, Sevnica.
- PLESTENJAK, A. 2016, Dobova. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 50–51 (2013–2014), 46–47.
- POTOČNIK, M. 1988–1989, Bakreno- in bronastodobne podvodne najdbe iz Bistre in Ljubljanice na Ljubljanskem

- barju / Die kupfer- und bronzezeitlichen Flussfunde aus dem Bach Bistra und dem Fluss Ljubljana im Gebiet von Ljubljansko barje. – *Arheološki vestnik* 39-40, 387–400.
- PUŠ, I. 1971, *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani / Nekropole der Urnenfelderkultur im Hof der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Ljubljana*. SAZU, Cl. I, Razprave / Dissertationes VII/1, Ljubljana 1971.
- PUŠ, I. 1982, *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani / Das vorgeschichtliche Urnengräberfeld in Ljubljana*. SAZU, Cl. I, Razprave / Dissertationes XIII/ 2, Ljubljana 1982.
- SIMEONI, G. 2017, Il territorio nella Protostoria. – V: P. Maggi, F. Pieri, P. Ventura (ur.), *Monte Castellier. Le pietre di Elleri narrano la storia*, 59–83, Muggia.
- SOKOL, V. 1988–1989, Grob br. 7 kulture žarnih polja iz Moravča kod Sesveta (Zagreb) (Grab Nr. 7 der Urnenfelderkultur in Moravče bei Sesvete (Zagreb)). – *Arheološki vestnik* 39-40, 425–435.
- SOKOL, V. 1996, Nekropola kulture žarnih polja u Moravču kod Sesveta / Die Nekropole der Urnenfelderkultur in Moravče bei Sesvete. – *Arheološka istraživanja u Zagrebu in Zagrebačkoj regiji*. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 17, Zagreb, 29–57.
- STARÉ, F. 1954, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani / Illyrische Funde aus der Eisenzeit in Ljubljana*. Dela / Opera SAZU, Cl. I: Historia et sociologia 9/7, Ljubljana.
- STARÉ, F. 1975, *Dobova*. Posavski muzej Brežice. – Brežice.
- SVETLIČIČ, V., P. TURK, M. TURK 2024, *Kamna Gorica pri Ljubljani*. – *Arheologija na avtocestah Slovenije* 114.
- SVOLJŠAK, D. 2000, Možjanca – novo bronzastodobno najdišče v Alpah / Možjanca – new Bronze Age site in the Alps. – *Arheološki vestnik* 51, 113–117.
- SZATHMARI, I. 1997, Das Gräberfeld der bronzezeitlichen Füzesabony-Kultur in Füzesabony–Kettőshalom. – *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 1997, 51–74.
- ŠAŠEL KOS, M. 1992, Boginja Ekorna v Emoni. – *Zgodovinski časopis* 46, 1992, 5–12.
- ŠAŠEL KOS, M. 1994, Savus and Adsalluta / Savus in Adsalluta. – *Arheološki vestnik* 45, 99–122.
- ŠAŠEL KOS, M. 1999, The goddess Aecorna in Emona. – V: *Pre-roman divinities of Eastern Alps and Adriatic*. Situla 38, 47–61.
- ŠAŠEL KOS, M. 2010, Donava in Sava pri Strabonu in na rimskih napisih / The Danube and the Sava in Strabo's Geography and in Roman inscriptions. – V: J. Kavčič, M. Marinčič (ur.), *Musis amicus. Posebna številka ob osemdesetletnici Kajetana Gantarja*, *Keria* 12/2-3, 9–25.
- ŠAVEL I., SANKOVIČ S. 2013, *Nedelica pri Turnišču*. – *Arheologija na avtocestah Slovenije* 39.
- ŠINKOVEC, I. 1995, Katalog posameznih kovinskih najdb bakrene in bronzaste dobe / Catalogue of Individual Metal Finds from the Eneolithic and Bronze Ages. – V: B. Teržan (ur.) 1995, 29–127.
- ŠINKOVEC, I. 1996, Posamezne kovinske najdbe bakrene in bronzaste dobe / Individual Metal Finds from Eneolithic and Bronze Ages. – V: B. Teržan (ur.) 1996, 125–163.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014a, *Žarna nekropola v Ljubljani in preobrazba ljubljanske skupine na prehodu bronzaste v železno dobo*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014b, Ljubljana. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 363–385.
- ŠKVOR JERNEJČIČ 2018, Razmislek o poznobronastodobnih skupnostih iz Ljubljane na podlagi njihovih pogrebnih običajev in noše / Considerations about Late Bronze Age communities in Ljubljana as revealed by their funerary practices and attires. – V: M. Črešnar, M. Vinazza (ur.) 2018, 163–186.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2019, Considerazioni su alcuni aspetti cronologici e funerari dell'età del Bronzo Recente in Slovenia e in Italia. – V: F. J. Danckers, C. Cavazzuti, M. Cattani (ur.), *Facies e culture nell'età del Bronzo italiana?*, Artes/Institut Historique Belge de Rome 11, 183–196.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2020, The earliest cremation burials in the south-eastern Alpine region from the Middle Bronze Age – signs of intercultural connections with the northern Carpathian Basin. – *Prähistorische Zeitschrift* 95/2, 447–490.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2021, Towards an absolute chronology at the beginning of the Late Bronze Age. – *Archaeologia Austriaca. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas* 105, 117–148.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B., E. LEGHISSA, B. BREZIGAR 2022, Settlement patterns in the eastern and central Slovenia during the Middle and the Late Bronze Age (The Oloris-Podsmreka horizon). – *Ipotesi di preistoria* 15, 93–120. <https://doi.org/10.6092/issn.1974-7985/15721>
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B., P. VOJAKOVIČ 2023, Grobišča iz starejše železne dobe v Ljubljani. Različni načini pokopa kot kazalci heterogenih prazgodovinskih družbenih identitet / Early Iron Age cemeteries in Ljubljana. Different burial rites as an indication of heterogeneous social identities in prehistory. – *Arheološki vestnik* 74, 591–632. <https://doi.org/10.3986/AV.74.20>
- TERŽAN, B. 1987, Verovanje in obredi / Ritual and Religion. – V: *Bronzasta doba na Slovenskem*. 18.–8. st. pr.n.š. / *The Bronze Age in Slovenia*. 18.–8. century BC, 65–78, Ljubljana.
- TERŽAN, B. (ur.) 1995, *Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronzaste dobe na Slovenskem I / Hoards and Individual Metal Finds from Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia I*. Katalogi in monografije 29.
- TERŽAN, B. (ur.) 1996, *Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronzaste dobe na Slovenskem II / Hoards and Individual Metal Finds from Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia II*. Katalogi in monografije 30.
- TERŽAN, B. 1996, Sklepna beseda / Conclusion. – V: B. Teržan (ur.) 1996, 243–258.
- TERŽAN, B. 1999, An Outline of the Urnfield Culture Period in Slovenia / Oris obdobja kulture žarnih grobišč na Slovenskem. – *Arheološki vestnik* 50, 1999, 97–143.
- TERŽAN, B. 2008, *Stiške skice / Stična 2/2. Gomile starejše železne dobe. Razprave / Grabhügel aus der Älteren Eisenzeit. Studien*. Katalogi in monografije 38, 189–325.
- TERŽAN, B. 2010, Diskusijski prispevek o srednji bronzasti dobi v Prekmurju (Diskussionbeitrag zur mittleren Bronzezeit im Prekmurje). – *Zbornik soboškega muzeja* 15, 151–171.

- TERŽAN, B. 2024, Bronasta doba v severovzhodni Sloveniji – v Prekmurju in na Štajerskem. Uvodnik in kratek oris / Bronze Age in north eastern Slovenia – in the Prekmurje and Štajerska regions. An introduction and brief outline. – *Arheološki vestnik* 75, 443–462. <https://doi.org/10.33986/AV.75.14>
- TERŽAN, B., M. ČREŠNAR 2014 (ur.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute Dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40.
- TERŽAN, B., A. KRUIH 2024, Srednjoeuropski elementi na Srednjem Jadranu i njegovu zaledu u rano brončano doba – rekapitulacija / Central European elements in the Central Adriatic and its hinterland in the Early Bronze Age – Recapitulation. – *Archaeologia Adriatica* 18.
- TICA et al. 2024 = G. Tica, T. Sagadin, B. Kumer, R. Bremec, P. Predan 2024, Žarna grobova kulture Somogyvár-Vinkovci z najdišča Slivnica 3B pri Mariboru / The Somogyvár-Vinkovci Culture Urn Graves from Slivnica 3B near Maribor. – *Arheološki vestnik* 75, 619–628. <https://doi.org/10.33986/AV.75.16>
- TIEFENGRABER, G. 2007, Zum Stand der Erforschung der Mittel- und Spätbronzezeit in der Steiermark. – V: G. Tiefengraber (ur.), *Studien zur Mittel- und Spätbronzezeit am Rande der Sudostalpen*. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 148, 67–113.
- TURK, P. 1997, Das Depot eines Bronzegießers aus Slowenien – Opfer oder Materiallager? – V: A. Hänsel, B. Hänsel (ur.), *Gaben an die Götter. Schätze der Bronzezeit Europas*. Bestandskataloge 4 SMPK, Berlin, 49–52.
- TURK, P. 2001, Some aspects of new late Bronze Age and Early Iron Age Hoard-finds from Central Slovenia / Einige Aspekte von neuen spätbronze- und früheisenzeitlichen Hortfunden aus Zentralslowenien. – V: A. Lippert (ur.), *Die Drau-, Mur- und Raab-Region im 1. vorchristlichen Jahrtausend. Akten des internationalen und interdisziplinären Symposiums vom 26. bis 29. April 2000 in Bad Radkersburg*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 78, Bonn, 155–164.
- TURK, P. 2007, Bronasti polnoročajni meč iz Jabelj v osrednji Sloveniji / A Bronze Solid-Hilted Sword from Jablje in Central Slovenia. – V: *Scripta praehistorica in honorem Biba Teržan*. Situla 44, 209–229.
- TURK, P. 2009, Prazgodovina. – V: P. Turk, J. Istenič, T. Knific, T. Nabergoj (ur.), *Ljubljana – kulturna dediščina reke*, Ljubljana, 204–209.
- TURK, P. 2012a, Bronasti meč iz izvira pri Jabljah / Bronze sword from a water spring near Jablje. – V: A. Gaspari, M. Erič (ur.) 2012, 315–318.
- TURK, P. 2012b, Drugi poznobronastodobni depo z Bleda / Second late Bronze Age hoard from Bled. – V: A. Gaspari, M. Erič (ur.) 2012, 305–308.
- TURK, P. 2012c, Die Horte der Bronzezeit und ihre Fundplätze im "Kreuzungsbereich der Welten". – V: S. Hansen, D. Neumann, T. Vachta (ur.), *Hort und Raum. Aktuelle Forschungen zu bronzezeitlichen Deponierungen in Mitteleuropa*. Topoi. Berlin Studies of the Ancient World 10, Berlin/Boston, 211–226.
- TURK, P. 2017, Obkolpski gospodar. – V: B. Laharnar, P. Turk, *Železnodobne zgodbe s stičišča svetov*, Ljubljana, 30–33.
- TURK, P. 2019, Bodala in meči prvakov; Gomile, pomniki prednikov; Zlato in njegove nosilke; Zakladi za bogove – zakladi za ljudi. – V: P. Turk, M. Turk, *Najstarejše zgodbe s stičišča svetov*, Ljubljana, 176–179, 180–181, 195–199, 200–203.
- TURK, P. 2024, Retrievable and irretrievable hoards: two case studies from the Late Bronze Age. – V: E. Borgna (ur.), *Natura e funzione della deposizione del metallo tra Europa e Mediterraneo. Ripostigli della tarda età del bronzo / Nature and function of bronze deposition between Europe and the Mediterranean. Hoards of the Late Bronze Age*. Broadening horizons 5, Civilizations in contact, Trieste, 41–62.
- TURK, P. 2025, Late Bronze Age hoard landscape in western Dolenjska region, Slovenia. – *Schild von Steier* 29.
- TURK, P., V. SVETLIČIČ 2014, Kamna Gorica pri Ljubljani. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 355–362.
- TURK, P., V. SVETLIČIČ, D. PAVLOVIČ 2023, *Dragomelj*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 106. https://www.zvkds.si/wp-content/uploads/2024/04/aas_106_dragomelj_splet.pdf
- TURK, P., M., TURK 2019, *Najstarejše zgodbe s stičišča svetov*. – Ljubljana.
- URANKAR, R. 2012, *Arheometrične raziskave kovinskih izdelkov in polizdelkov iz bronaste dobe ter rude na Slovenskem*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- VELUŠČEK, A. 2014, Absolutna kronologija slovenskega neo- in eneolitika – prispevek k razpravi / Absolute chronology of the Slovenian Neo- and Eneolithic – contribution to the discussion. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 629–644.
- VELUŠČEK, A. 2024, Ornamentirano bronasto bodalo z Iga iz zgodnje bronaste dobe / A Bronze Ornamented Dagger from Ig from the Early Bronze Age. – *Arheološki vestnik* 75, 53–90. <https://doi.org/10.33986/AV.75.02>
- VELUŠČEK, A., K. ČUFAR 2003, Založnica pri Kamniku pod Krimom na Ljubljanskem barju – naselbina kulture Somogyvár-Vinkovci / Založnica near Kamnik pod Krimom on the Ljubljansko barje (Ljubljana Moor) – a settlement of Somogyvár-Vinkovci Culture. – *Arheološki vestnik* 54, 123–158.
- VERANIČ, D. 2016, *Drevaki Ljubljanskega barja*. – Diplomatska naloga / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- VINSKI-GASPARINI, K. 1973, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj / Die Urnenfelderkultur in Nordkroatien*. – Monografije 1.
- VOJAKOVIČ, P. 2014, Ljubljana – Tribuna. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 392–412.
- VOJAKOVIČ, P. 2023, Prazgodovinska Ljubljana. Urbano trgovsko središče na stičišču poti / Prehistoric settlement in Ljubljana. An urban trading centre at the crossroads. – *Arheološki vestnik* 74, 531–590; <https://doi.org/10.33986/AV.74.19>
- ŽORŽ, A. 2014, Jezero pri Podpeči. – V: B. Teržan, M. Črešnar (ur.) 2014, 423–426.

The Bronze Age in Central Slovenia – in the Gorenjska, Dolenjska, and Posavje Regions An introduction and brief outline

Translation

At archaeological scientific symposia named ‘Gabrovčev dan’ (Gabrovec Day) in 2022 we started a new, three-year programme thematically dedicated to the Bronze Age in the area of present-day Slovenia, when new research from Prekmurje and Štajerska was presented.¹ This year’s *Arheološki vestnik* continues the publication of papers on new archaeological discoveries from the Bronze Age in central Slovenia – Gorenjska, Dolenjska, and Posavje – from ‘Gabrovčev dan’ which took place on 20th April 2023 in the National Museum of Slovenia. At this symposium no fewer than eleven papers were presented; however, we must once again express our regret that not all speakers submitted their immensely important and interesting contributions in written form to be printed in the present volume of *Arheološki vestnik*.² Nevertheless, our introduction will strive to present a comprehensive overview of new research about settlement currents engulfing the central Slovenian lands during the over a millennium long period of the Bronze Age, i.e. from the last centuries of the 3rd millennium to the beginning of the 1st millennium BC.³

CHRONOLOGICAL AND CULTURAL OUTLINE

A similar advancement in archaeological research of the Bronze Age as in north-eastern Slovenia has also been recorded in the last two to three decades in the area of central Slovenia; although the scientific research results are not completely identical, they point to local peculiarities both in the settlement of the area and the chronological as well as cultural indicators and connections to immediate and vast neighbourhoods.

While it was revealed that relatively numerous newly discovered settlements and grave finds attest to a relatively dense population of Prekmurje and Podravje as early as at the Late Copper Age and/or in the transitional period into the Early Bronze Age, which is assigned to the Somogyvár-Vinkovci culture,⁴ the situation in the central Slovenia is different. Until today, settlements of this time and culture are known primarily from the Ljubljansko barje. If we try to make conclusions based on pottery finds from several different Ljubljansko barje pile-dwelling settlements, these were either independent settlements of this culture or vessels characteristic of it were integral part of pottery repertoire of the so-called Ljubljana culture.⁵ Naturally, accompanying such a thesis arise a question about the relations between individual pile-dwelling settlements with inhabitants of potential different proveniences, be they chronological or cultural and social.

EARLY BRONZE AGE

A comparable picture also emerges in the time of the Early Bronze Age, in phase BA A1–2 according to the Central-European chronological scheme. Until today, the majority of discovered archaeological traces of settlement from this period also originates from the Ljubljansko barje, with only rare examples discovered elsewhere. They are attested particularly based on pottery with corded decoration, but within which different manners of execution and thus also different datings can be differentiated.⁶ Based on the ornament, within this pottery from the Early Bronze Age, it is possible to distinguish between earlier pottery, typical for the Kisapostag culture (BA A1), and younger Litzen pottery (BA A2/B1).⁷

¹ See *Arheološki vestnik* 75, 2023, 441–772.

² We are missing articles on sites of Bronze Age settlements discovered at Trata near Škofja Loka, Medvode – Svetje, Mačkovec near Novo mesto, and in the Spodnje Posavje region.

³ For approximate dating of the Bronze Age and individual chronological phases and cultural phenomena, see Črešnar, Teržan 2014.

⁴ See Kerman 2024, 466–472, Figs. 1, 3–7; Kramberger 2024, 564–565, 575; Tica et al. 2024; Teržan 2024, 445–446.

⁵ A lively discussion is still ongoing regarding this issue: see Velušček, Čufar 2003; Velušček 2014, 637–641, Figs. 3–4; Leghissa 2021, 23–26.

⁶ For the discussion, see Leghissa 2015.

⁷ See Kruh 2019, primarily 214–222; Teržan, Kruh 2025, Fig. 1.

Such pottery was found at the pile-dwelling settlement at Ig,⁸ in Notranje Gorice,⁹ and at some other sites in the Ljubljansko barje,¹⁰ but also at Krtina,¹¹ Vače,¹² Loka near Ruhna vas,¹³ Loke near Družinska vas,¹⁴ and also in the Posavje region¹⁵. In addition to this type of pottery, which primarily originates from settlements, relatively numerous bronze finds also testify to the occupation, especially exceptional pieces of weaponry, such as a dagger from the pile-dwelling settlement in Ig,¹⁶ daggers or short swords from Lavrica¹⁷ and Jablje near Mengeš,¹⁸ and axes from Bistra,¹⁹ and hoard finds from the surroundings of Kamnik.²⁰ Since these are primarily individual finds²¹ or smaller hoards and since they frequently originate from water or moor environments, not only from the Ljubljansko barje but also in the wider Slovenian and European contexts, it is assumed that such finds can be interpreted as votive, cult gifts to divine supernatural forces as a reflection of religious perceptions of Bronze Age man.²²

⁸ Gabrovec 1983, 24–26, Pl. 1: 1–2; Kruh 2019, the list of sites No. 114 (with references therein); Velušček 2024, 57–65.

⁹ Gabrovec 1983, 26, Pl. 1: 3; Kruh 2019, the list of sites No. 118 (with references therein); Velušček 2024, 59.

¹⁰ Velušček 2024, 59.

¹¹ Kokeza 2003, 53, 62–71, Figs. 32, 37, 38, Pl. 51; Kruh 2019, the list of sites No. 115 (with references therein); Janežič, Kramberger, Udovč 2023, 22–24, Fig. 20.

¹² Ipavec 2021, 69–70, Fig. 65, Pl. 10: 89; see also Ipavec, A., M., Draksler (in preparation), Naselbina iz srednje bronzaste dobe na Vačah. Arheološka izkopavanje leta 2014 / Middle Bronze Age settlement at Vače. Archaeological excavations in the year 2014.

¹³ M. Horvat 2003, 177–178; Kruh 2019, list of sites No. 120 (with references therein); M. Horvat, Soklič 2021 (Loka 1 near Bela Cerkev).

¹⁴ Kruh 2003, 179–180; Kruh 2019, list of sites No. 113 (with references therein) (Družinska vas – Loke 2).

¹⁵ See here Kramberger, Fig. 1.

¹⁶ Gabrovec 1983, 26, Pl. 1: 6; Šinkovec 1995, 99, Pl. 28: 193; Turk, Turk 2019, 176–177, Fig. 220; Velušček 2024, 55–57, Fig. 2.

¹⁷ Gabrovec 1983, 26, Pl. 1: 5; Šinkovec 1995, 101, Pl. 29: 199; Harding 1995, 15, Pl. 2: 10.

¹⁸ Turk 2007; Turk 2012a; Turk, Turk 2019, 177–178, Figs. 221–223.

¹⁹ Gaspari 2004, 41, Abb. 6: 2; see also here Velušček, Fig. 3: 2.

²⁰ Šinkovec 1995, 39, Pl. 3: 17–19 and some other individual finds (Šinkovec 1995, Pl. 3: 22).

²¹ We do not mention all individual finds here, hence see Šinkovec 1995.

²² Cf. Teržan 1987, 76–77; Šinkovec 1996, 161–163, Figs. 19–21; Teržan 1996, 255; Turk 2007, 215–218; Turk

MIDDLE BRONZE AGE

A completely different settlement picture with densely dispersed settlements is revealed with the beginning of the Middle Bronze Age in the entire discussed area, from Bled to Brežiška vrata, which is connected by the River Sava with its affluents (Fig. 1). Recently, a settlement was discovered at Bled, at the location of Pristava, where traces of a Bronze Age settlement were preserved beneath settlement layers from the Early Iron Age. Based on pottery finds, it is dated to the time of the Oloris-Podsmreka horizon, probably into the BA C/D phase.²³

Astounding new discoveries of larger-scale settlements were brought about by newer archaeological research in the area of Sorško polje, i.e. at the locations of Trata near Škofja Loka²⁴ and Medvode – Svetje,²⁵ where both are multi-phased settlements. While data published until today about the settlement in Trata near Škofja Loka is very scarce, some more is available from Medvode – Svetje. It is discernible from the preliminarily published plan of the settlement at Trata (Fig. 2)²⁶ with densely dispersed structure ground plans and post holes for pillars of wooden constructions that the settlement saw thorough changes in its organisation. On one side, structures arranged as clusters with the central courtyard and potentially individual buildings/farms slightly distant from the clusters can be recognised, while on the other, in some other phase, there were semicircularly and densely arranged buildings around a central space – possibly a courtyard or a square (?). Pottery published until today (Fig. 3) indicates that the beginning of the settlement can be sought in the Early phase of the Middle Bronze Age, BA B. Special attention is attracted by fragments of

2012a, 318; Turk, Turk 2019, 177, 183. A different opinion is defended by Velušček 2024, 65–69; see also here Velušček.

²³ Ipavec, Klasinc 2023, 356–357, Figs. 1–4, Pls. 1; 2: 5–9. The material has not yet been completely processed and published.

²⁴ The site was presented at Gabrovčev dan by Barbara Brezigar, who also led the excavations lasting from 2018 to 2020. The material has not yet been published, with the exception of a few pieces; see Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 109–113.

²⁵ The site was presented at Gabrovčev dan by Elena Leghissa. For the site see Leghissa 2011; Leghissa 2014; Gruden, Berdnik, Klasinc 2018; Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022.

²⁶ Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 109–113, Fig. 19.

vessels decorated with hatched triangles (*Fig. 3: b*), the kind that can also be found in nearby settlements in Medvode – Svetje and Kamna Gorica, and also in north-eastern Slovenia, for example at Malečnik near Maribor (*Fig. 4*). Namely, a similar decoration also appears on pottery from sites in Austrian Styria dated to the Retznei-Freidorf 1 horizon (16th and 15th century BC), while similar pottery is also known from settlements of the Balatonmagyaród–Hídvépuszta and Gelsesziget dated by authors to BA C phase.²⁷ Finds and results of radiocarbon analyses from Kamna Gorica also indicate early dating of such decoration. In one of the fills of pit 2, which is probably some sort of a pit-house, a diagonally hatched fragment of a vessel was found (*Fig. 4: 2–3*).²⁸ A radiocarbon-analysed sample of charcoal from the bottom layer in pit 2 (SU 508) (*Fig. 5*) dates the pit-house into the oldest settlement phase of the settlement in Kamna Gorica, the 17th/16th century BC.²⁹ Fragments decorated with hatched triangles from Malečnik (*Fig. 4: 4–5*) also belong to this time, as was revealed by the radiocarbon dating of charred plant remains from pit 42.³⁰

Similarities in pottery material at the settlements of Trata and Balatonmagyaród–Hídvépuszta are also displayed in the decoration of knobs with a groove and tunnel-shaped handles.³¹ Dishes found at Middle Bronze Age sites, such as Šiman near Gotovlje and Oloris near Dolnji Lakoš, should not be overlooked; a very similar one originates from the site of Friedhof in Sulmtal.³² The only radiocarbon date from Trata published until now also indicates the time of the existence of the settlement between the 14th and the 13th century BC, hence from BA C/D phase.³³

A less complex picture is offered by the published plan from a smaller part of generally vast settlement in Medvode – Svetje, where it appears that structures arranged in clusters or only individual structures prevail. The settlement was to last from BA B2/C1 through BA C/D until Ha A inclusively,

which is indicated by radiocarbon dates among which the earliest includes the time of the late 17th/16th century BC, and the latest approximately the 12th/11th century BC.³⁴ Therefore, this is a long period of more than five centuries, for which only a waste pit (SU 387/388), possibly a pit-house, is dated to the earliest phase; only in the next phase, BA C2/D, do rectangular structures appear, from which mostly only postholes of the construction have been preserved. For now, a similar picture is present at other sites, too, such as in nearby Kamna Gorica (*Fig. 5*),³⁵ and in the Štajerska (Malečnik)³⁶ and Prekmurje regions (Nedelica near Turnišče,³⁷ Pince near Lendava³⁸). Various pits and ditches are dated to the earliest settlement phase from the mentioned sites;³⁹ however, research at Vače, Kamna Gorica (*Fig. 5*), and Mačkovec near Novo mesto revealed that some of the settlement pits can most probably be explained as dug-in structures, possibly pit-houses.⁴⁰

A similar type of a settlement from more or less the same period was also revealed by settlement excavations at Vodice in Kranjsko polje and in Kamna Gorica near Ljubljana. At Vodice, where finds were discovered at two locations named Kavci and Repovnice, it appears that these are two separate hamlets.⁴¹ The pottery finds do not reveal a particularly obvious time difference; however, ¹⁴C analyses are important for the datation of both settlements. The radiocarbon date of a charcoal sample from the site of Kavci indicates the time of the settlement existence in the 17th/16th century BC, thus similarly as at Medvode – Svetje and Kamna Gorica. Despite the fact that the sample of the dated charcoal was taken from a post hole in which there were no pottery finds, in individual published pottery fragments from Kavci from the transition from the Early to the beginning of the Middle Bronze Age (BA A2/B1) can be recognised. These are vessels with tongue shaped-handles, which

²⁷ Tiefengraber 2007, Fig. 15; Horváth 1994, Figs. 3: 3; 6: 3; see also Teržan 2010, 155–156.

²⁸ Svetličič, Turk, Turk 2024, 103, 228–229, Fig. 87, G601.

²⁹ Svetličič, Turk, Turk 2024, 68–69, 173, G82–G84, Figs. 94, 98.

³⁰ Kramberger 2021, 86–87, Figs. 53–54, 56.

³¹ Cf. Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, Figs. 22: a; 23; Horváth 1994, Fig. 3: 2, 5.

³² Teržan 2010, 159, Fig. 3: 2 and (with references therein).

³³ Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 112–114, Figs. 22–24; see here also Leghissa, Plestenjak, Fig. 11.

³⁴ Leghissa 2011; Leghissa 2014; Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 102–109, Figs. 7–16.

³⁵ Svetličič, Turk, Turk 2024, 27–29, 37–40, Figs. 30, 64.

³⁶ Kramberger 2021, 46, 119–120.

³⁷ Šavel, Sankovič 2013, 25, Figs. 26, 56–58; see also Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 98–99, Figs. 4, 6.

³⁸ Kerman 2018, 46, 53, 120, 223; see also Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 98.

³⁹ Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 114–115 with sources quoted there.

⁴⁰ Ipavec 2021, 30–34, 88–91; Svetličič, Turk, Turk 2024, 82–83; Omahen 2016, 39, 132, 135.

⁴¹ See here Leghissa, Plestenjak.

are found at the sites of the Castellieri culture in the area of Caput Adriae and Istria,⁴² as well as at settlements of central and north-eastern Slovenia, e.g. in Vače, in a pit-house that also belongs to the same time, and Pod Kotom – sever near Krog near Murska Sobota, from a pit also radiocarbon dated to the 17th/16th century BC.⁴³ The bowl with a strongly everted rim from the site of Kavci has comparisons at Vače in the previously mentioned pit-house and at Slivnica near Maribor from the Litzen pottery horizon.⁴⁴ Younger are finds and radiocarbon dates from Repovnice which indicate settlement between 13th/12th and the 10th century BC.⁴⁵

Kamna Gorica near Ljubljana is also a surprising and outstanding site, not only due to examples of extraordinary vessels but primarily due to radiocarbon dates (Figs. 5–6). These speak in favour of the area being settled at least from the transition of the Early into the Middle Bronze Age and until the beginnings of the Urnfield Culture, i.e. in the 17th/16th century BC until approximately 1200 BC, i.e. from the phase of the Early BA B until BA D/Ha A.⁴⁶ Similarly as in Medvode, the territory was thus occupied for several centuries, which poses the question of whether it was a continuous settlement or not. A possibility is indicated that in the early phase (17th/16th–15th century BC) people lived in pit-houses, while in the later phase (14th–13th century BC) the houses were above ground, built with a wooden construction (Fig. 5). More modest Middle Bronze Age settlement traces were also discovered at Kamnobistriška raven, near Dragomelj, and are attested primarily on the basis of typical pottery finds.⁴⁷

Illustrative, albeit modest traces of human stay in highlands also originate from this period, e.g. at Kal at Zadnji Vogel and Mišeljaska planina in the Julian Alps, Terčarca in the Karavanke, and Pečica

at Velika planina in the Kamnik-Savinja Alps.⁴⁸ They can probably be connected to pasturing,⁴⁹ possibly even with prospectors and miners.

In the area of the Ljubljansko barje, too, the number of finds and sites significantly increased in the Middle Bronze Age in comparison to the Early Bronze Age. Especially in its southern edge, both at slightly higher positioned spots⁵⁰ and on dryland, settlement remains were discovered at several locations, e.g. at Žabji grad near Žalostna Gora,⁵¹ Ig, at the location of Kolar,⁵² Matena,⁵³ and Jezero near Podpeč.⁵⁴ The hillfort at Rudnik should be mentioned from where a Bronze Age cup is known (Fig. 7: 4).⁵⁵ In several places, Velušček presumes the existence of pile-dwelling settlements.⁵⁶ Relatively numerous are finds from the River Ljubljanica, both pottery⁵⁷ and bronze, as swords and daggers stand out similarly as in the Early Bronze Age (Fig. 8).⁵⁸

At Blatna Brezovica, on the location with the microtoponym Za strugo, a logboat made of oak wood was found which is dendrochronologically dated to the time around 1440 BC.⁵⁹

Pottery finds from the riverbank and /or riverbed of the Ljubljanica at Prule in Ljubljana should be especially mentioned, which indicate that a settlement from the Middle Bronze Age must have existed nearby, possibly with its beginning in the time of the BA B phase, as could be concluded based

⁴⁸ Horvat 2020, 14–21, Fig. 1, Pls. 1: 3, 6; 2: 24, 25; Ogrin 2023a, 636, Fig. 2; Ogrin 2023b, 59, 216, Fig. 4.2.9, Pl. 4.2.1.

⁴⁹ Andrič et al. 2020, 78.

⁵⁰ There is no tangible proof about the settlement of hilltop settlements or hill forts at the edges of the Ljubljansko barje from the Middle Bronze Age. Some authors render hill forts at Sv. Ana and Žalostna gora as belonging to the Middle Bronze Age (Nadbath, Rutar, Žorž 2011, 30).

⁵¹ Klasinc et al. 2007; Nadbath, Rutar, Žorž 2011, 34–35.

⁵² Draksler 2014, 417–422, Figs. 23.2.1–23.2.6.

⁵³ Nanut 2023.

⁵⁴ Žorž 2014, 423–426, Figs. 23.3.1–23.2.4.

⁵⁵ Gabrovec 1961, Pl. 60: 10; Oman 1975, Pl. 23: 7.

⁵⁶ See here Velušček; here the find of parts of a human skeleton from the first Dežman pile-dwelling near Ig should be mentioned, radiocarbon dated to the 15th century BC (Turk, Turk 2019, 117, Fig. 153).

⁵⁷ Potočnik 1988–1989, 390, Pl. 4; Erjavec 2009; Erjavec, Gaspari 2012; see here Murgelj; Žerjal. For the discussion see here also Velušček.

⁵⁸ Potočnik 1988–1989, 390–391, Pl. 5; Šinkovec 1995, 101–102, Pl. 29: 200; Harding 1995, 23, 29, Pls. 5: 28; 8: 48; Turk 2009, 179, 204–207, cat. nos. 13–15, Figs. 226, 230 (the left sword); see also here Velušček, Fig. 3: 1.

⁵⁹ Veranič 2016.

⁴² See here Leghissa, Plestenjak, Pls. 1: 16; 2: 7,8,17 with references therein and Maselli Scotti (Ed.) 1997, Pl. 17: 12,21; for radiocarbon dates see Simeoni 2017, 71, Tab. 2.

⁴³ Ipavec 2021, 49–50, 62, Figs. 46: L1; 58; Pl. 8: 72; Kerman 2014, 161–163, 166, Figs. 7.4.3: 2,7; 7.4.6.

⁴⁴ See here Leghissa, Plestenjak, Pl. 2: 3; Ipavec 2021, 53–54, Fig. 50: S1, Pl. 8: 70; Kramberger 2024, 568–569, Pl. 5: 51; 6: 73.

⁴⁵ See here Leghissa, Plestenjak, Figs. 1,3–6,10–12.

⁴⁶ Turk, Svetličič 2014; Svetličič, Turk, Turk 2024; see here Leghissa, Plestenjak, Fig. 11.

⁴⁷ See here Turk, Svetličič, Pl. 1; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 53–55, Fig. 61.

on a small jug decorated with a knob, some of the forms of other vessels, and an anthropomorphic figurine.⁶⁰ Namely, the latter resembles a figurine from the Middle Bronze Age site of Ivančna Gorica.⁶¹ The finds from Prule could be simultaneous or slightly older than those from Grajski hrib⁶² and are older than those known until now from the nearby location at Tribuna, where the first phase of the settlement is approximately radiocarbon dated to the time around 1000 BC, thus to Ha A2/B1 phase of the Urnfield Culture, despite the fact that pottery found there also includes individual older pieces that could originate from the time of Ha A1.⁶³

Even more than at Gorenjska, the settlement picture changed in Dolenjska, where in recent decades numerous settlements from the Middle Bronze Age have been newly discovered. Not long ago, these settlements in the area of western Dolenjska, from the upper valley of the Krka to the valley of the Temenica, were synthetically discussed by Ida Murgelj, who derived her conclusions from her own research on the Bronze Age settlement near Podsmreka near Višnja gora,⁶⁴ the eponym site for the Oloris-Podsmreka horizon.⁶⁵ Hence, only a short summary will be presented here.

The occurrence of settlements in this area should be sought at the very beginning of the Middle Bronze Age, in phase BA B1, which can, among others, also be concluded on the basis of finds of bronze pins with a perforation on the neck of type Paarstadl from Ivančna Gorica (*Fig. 7: 3*)⁶⁶ and of the Wetzleinsdorf type from Korinjski hrib above Veliki Korinj.⁶⁷ These represent typical elements of attire in the time of the culture of Bronze Age tumuli in the central Europe, for the first phase of the Middle Bronze Age, while in Slovenia they are

also known from the settlement at Brinjeva gora and from the tumulus in Brezje below Brinjeva gora, as individual finds also from the area of Stična, Dobrava nera Dobrnič, Turnišče near Ptuj, and Možjanca near Tupaliče, probably being grave finds.⁶⁸ To mention only a few more details; e.g. the similarity between small cups from Ivančna Gorica and Kamna Gorica is very surprising, which speaks in favour of simultaneous existence of these two settlements (*Fig. 7: 1–2*).⁶⁹ As mentioned above, the early establishment of the settlement in Kamna Gorica is also supported by radiocarbon dates (*Figs. 5–6*). Radiocarbon analyses from Podsmreka, the youngest dates from which are from around 1300 BC,⁷⁰ indicate that the mentioned settlements in western Dolenjska existed more or less continuously throughout the entire Middle Bronze Age.

The settlements in western part of Dolenjska can be probably placed alongside the Middle Bronze Age ones in the eastern part of the region⁷¹, such as Mačkovec near Novo mesto,⁷² and some others in Spodnje Posavje, e.g. Velike njive near Velika vas at Krško polje. In the later a vast settlement from the Middle and Early Late Bronze Age (BA B2/C1–D) with more than 55 supposedly recognisable buildings was discovered.⁷³ Results of a larger number of radiocarbon dates together with the typological and chronological analyses of pottery showed that the settlement could be dated from the 16th/15th until the second half of the 13th century BC, while a late Urnfield Culture settlement (Ha B) was discovered only in the western part of the site.

Considering the reconstructed ground plans of individual structures based on post-holes from the

⁶⁰ See here Žerjal, Pl. 3: 4,8.

⁶¹ Plestenjak et al. 2013, Pl. 3: 5; Murgelj 2022, 79, 81, Fig. 15: 3.

⁶² Gaspari 2014, 77, Fig. 69; Vojaković 2023, 562, Pl. 10: 244–245.

⁶³ Vojaković 2014, 392–397, 411–412, Figs. 22.3.1–22.3.5, 22.3.27; Vojaković 2023, 535–542, Figs. 1–4.

⁶⁴ Murgelj 2013; Murgelj 2014; Murgelj 2022.

⁶⁵ For the original definition of time of so called Oloris-Podsmreka horizon, see Črešnar, Teržan 2014, 681–689, Figs. 22–25; see also Škvor Jernejčič 2020; Škvor Jernejčič, Leghissa, Brezigar 2022, 95–96, Fig. 2.

⁶⁶ Murgelj 2022, 78–81, Figs. 14; 15: 1.

⁶⁷ Grahek 2020, 293, Pl. 35: 23; Plestenjak et al. 2013, Pl. 7: 4.

⁶⁸ For pins see Innerhofer 2000, 34–38, maps 2–3, Pl. 2 (type Paarstadl), 38–46, maps 4–5, Pls. 3–5 (type Wetzleinsdorf I-II), for finds from Brinjeva gora see e.g. Gabrovec 1983, 44–45, Pl. 1: 7–10; Črešnar, Koprivnik 2014, 299–303, Figs. 16.1.3–16.1.5. See also Teržan 2008, 273; Škvor Jernejčič 2020, 459–460, Fig. 9.

⁶⁹ Comparisons can be found in the Füzesabony Culture in the north of the Carpathian Basin (see e.g. Szathmari 1997, Figs. 9: 3; 11: 5; 12: 3; 14: 1–4), where such decoration of diagonal grooving appears towards the end of the Early Bronze Age, i.e. in BA A2, see also e.g. Hänsel 1982, 10–11, Figs. 6; 7: 5.

⁷⁰ Murgelj 2014, 448–450; Murgelj 2022, 83, Fig. 17.

⁷¹ Murgelj 2014, 91–93, Figs. 14–16.

⁷² Manca Omahen reported on this site at Gabrovčev dan; unfortunately, she did not turn in her text. See Omahen 2016.

⁷³ See here Kramberger, Fig. 1: 1; Mason, Kramberger 2024.

Middle and the beginning of the Late Bronze Age at Velike njive, it can be discerned that – just like at Trata (Fig. 2) – some ground plans overlap and are not simultaneous in time, which renders it a multiphase settlement.⁷⁴ Structure 53 belongs among bigger buildings and measures 22.5 × 6.5m; it is located at the easternmost part of the excavation field, which is difficult to precisely date into one of the phases.⁷⁵ Considering the shape and size, it is comparable to the structure at Trata near Škofja Loka (Fig. 2), while a structure of such dimensions was also unearthed at the site of Gelsesziget south of Lake Balaton.⁷⁶ Other buildings near structure 53 hint that this settlement also had dispersed cluster of houses with a central courtyard/square.

Even though grave finds from the Middle Bronze Age from the discussed area are hardly known, it can be concluded on the basis of the above-mentioned bronze pins from Stična and Dobrava near Dobrníč and a pair of pins from Možjanca above Preddvor that such as in Štajerska also in Dolenjska, as well as Gorenjska, burials in tumuli under the influence of Central European culture of Bronze Age tumuli can be assumed in BA B1 phase.⁷⁷ However, caves were probably also used as places of keeping or burying the deceased in the Middle Bronze Age, as was shown by Ida Murgelj on the example of Krška jama⁷⁸ and as can be assumed, e.g., from the example of not very distant Bezdanjača Cave in Lika.⁷⁹ Furthermore, it is interesting that two similar vessels – pithoi decorated with knobs surrounded by grooves similar to the ones in Krška jama were found in the vicinity, at the meadow of Farovski travnik near the village of Krka, which most probably belonged to a cremation grave or graves.⁸⁰ It should be emphasised that the best comparisons for such pithoi are found at cemeter-

ies.⁸¹ Considering the nearby analogies, e.g. at the necropolis of Moravče near Sesvete,⁸² it appears that this type of burials – i.e. cremation and urn burials – was established in the developed phase of the Middle Bronze Age, i.e. BA B2/C1 and BA C2 phases or the Oloris-Podsmreka horizon.⁸³ We can conclude from the stated example of Krška jama and Krka that different manners of burials were used in the same time period and in the same territory – both inhumation and cremation. An additional aspect of different ways of burying in the Middle Bronze Age is revealed by cremation/urn graves of children and adolescents discovered within the settlement of Podsmreka, where this was probably not a separate cemetery but the special ritual of burying children within the settlement.⁸⁴

LATE BRONZE AGE

Even though the transitional period from the Middle Bronze Age into the Late Bronze Age⁸⁵ is still quite unclear and some definitions appear problematic, the discussed area nevertheless makes it possible to distinguish between two local groups of the Urnfield Culture, in the central part of Slovenia the Ljubljana cultural group and in the eastern parts of Dolenjska, including Posavje, the Dobova group.⁸⁶ Indeed, these two groups are based on grave finds from big cemeteries, such as were discovered in Dobova⁸⁷ and Ljubljana⁸⁸, with their specific burial rituals and grave goods. In the last decade, new studies on the Ljubljana necropolis at Dvorišče SAZU contributed important new insights about its beginnings and social structure.⁸⁹ The beginnings can be sought at the

⁷⁴ Mason, Kramberger 2024, 164–165.

⁷⁵ Mason, Kramberger 2024, 38–39, 54, 284, 892–893, Fig. 21G.

⁷⁶ Škvor Jernejčič 2019, Leghissa, Brezigar 2022, 111–112, Figs. 19–20; Horváth 1994, 219.

⁷⁷ Svoljšak 2000; Škvor Jernejčič 2020, 460, Fig. 9; for pins from Možjanca see also Innerhofer 2000, 42–44, Map 5, Pls. 6–8 (type Werzleinsdorf II); Turk 2019, 180–181, Fig. 228. Here finds from Vrhnika should also be mentioned that were defined by Stane Gabrovec as a grave (Gabrovec 1966). Considering the different dating of the artefacts, it seems more probable that it was a hoard or objects deposited during a longer period of time (e.g. Turk 2012c, 213; Škvor Jernejčič 2020, 479–480).

⁷⁸ Murgelj 2018, 54–59, Figs. 1–3, Pls. 1, 3.

⁷⁹ Drechsler-Bižić 1979–1980.

⁸⁰ Murgelj 2018, 54, Figs. 4, 2, Pls. 4–5.

⁸¹ Škvor Jernejčič 2020, 470–478, Fig. 20. See also Mária 1979–1980, 151–152, Fig. 11: 1.

⁸² Sokol 1988–1989, 426–430, Figs. 2–3, Pls. 1–3; Sokol 1996.

⁸³ Škvor Jernejčič 2019, 184–189; Škvor Jernejčič 2020, 461–479; Črešnar, Teržan 2014, 681–689.

⁸⁴ Murgelj 2022, 53–54, 88–89, Fig. 4, Pls. 1–4.

⁸⁵ Several terms appear in scientific literature, while in this article the term Late Bronze Age is used.

⁸⁶ Gabrovec 1983, 52–71; Teržan 1999.

⁸⁷ Staré 1975; Kramberger 2022.

⁸⁸ Staré 1954; Puš 1971; Puš 1982; Gabrovec 1973; Škvor Jernejčič 2014a; Škvor Jernejčič 2014b; Škvor Jernejčič 2018; Škvor Jernejčič 2019; Škvor Jernejčič 2021.

⁸⁹ The chronological scheme as suggested by S. Gabrovec 1973 was supplemented, hence here the new chronological scheme is used, see Škvor Jernejčič 2014a; Škvor Jernejčič 2018; Škvor Jernejčič 2019; Škvor Jernejčič 2021.

very beginning of the Late Bronze Age, in the 13th century BC, as was shown by the typological and chronological analyses of pottery and new radiocarbon dates.⁹⁰ These earliest graves from the Ljubljana Ia 1 phase, which are scarce, are located along the entire necropolis and form cores or smaller groups around which next generations were buried until the Early Iron Age. In the first two phases of the Ljubljana cemetery, between the 13th and the first half of the 11th century BC (BA D and Ha A), there are urn graves; only rarely were parts of attire added into urns. Simultaneous with these earliest Ljubljana graves, primarily those from phase Ljubljana Ia 2, are also individual urn graves from Bled – Žale, Bled – Pristava, Kamnik, and Matena at the Ljubljansko barje.⁹¹

The establishing that good comparisons for urns from the Ljubljana cemetery are found primarily at urn cemeteries of the Piliny Culture in the north of the Carpathian Basin is surprising. These do not only involve similarities between the forms of vessels but certain types, for example jugs, in both areas were found primarily in graves of children and women. Some forms of vessels and rare bronze grave goods (e.g. bronze pendants, pins, sickle fragments) in phase Ljubljana Ia 2 in the 12th and the first half of the 11th century BC also indicate contacts and influences from the north of the Carpathian Basin.⁹² No sooner than in the transition from the 2nd to the 1st millennium (Ha B) the number of graves drastically increased, the differences in the manner of burial (urn grave/grave without an urn), burial rituals, and funeral attires in individual grave groups on the western and eastern sides of the cemetery can be noticed.⁹³ In Ljubljana – Dvorišče SAZU, burials continued into the Early Iron Age, the time to which the tumuli at Kongresni trg also belong.⁹⁴ This continuity of Ljubljana necropolis differs from the cemeteries of Dobova group, where burial grounds in Dobova and Obrežje were abandoned at the end of the Late Urnfield Culture period. The same is also revealed at the associated settlement in Dobova.⁹⁵

It was at Gabrovčev dan that new research results about the Dobova group were introduced, about its beginnings, and dates of individual phases as well as the manner of burials. New radiocarbon dates were acquired for graves from Dobova, especially for those few with skeletal burials, while at the same time the authors strived to clarify the birituality within the Dobova necropolis which appears as a truly special phenomenon.⁹⁶ Eight skeletal graves were discovered in the area of cremation/urn Dobova necropolis, only a few were complete burials. Judging from the new radiocarbon analyses, they all belong to the Late Bronze Age, primarily to the Ha B phase. The discovery that graves 305 and 305a and 354 and 354a were not simultaneous biritual graves, but the skeletal ones are slightly younger than the cremation graves was surprising. Together with the analysis of uncremated skeletal remains from graves in Obrežje, these findings reveal new aspects of burial rituals of Urnfield Culture communities. The presence of skeletal graves at cemeteries in Dobova and Obrežje itself is exceptional, while the intentional moving of selected skeletal remains and subsequent burial in connection with the older cremation graves until this study has not yet been recognised.

The sample from grave 289 was also included in the project of radiocarbon dating of selected bones from the Dobova cemetery. It is one of the richest graves not only at the Dobova cemetery but much wider. The radiocarbon analysis showed that the grave belongs to the late 13th/12th century BC. However, another article about the cemetery near Dobova discovered at Obrežje (near the present-day border crossing between Slovenia and Croatia)⁹⁷ reveals problems of Obrežje necropolis' genesis and hence the Dobova group as such.⁹⁸ The earliest graves from this necropolis attest different cultural influences from the east, e.g. the Belegiš and Paraćin groups⁹⁹, and the west, as well as the north towards the end of the Middle Bronze Age, in the 14th/13th century BC. It is interesting that cemeteries such as Poljana Križevačka in Podravina, Kainach near Wildon in Austrian Styria, and Inzersdorf in Lower Austria

⁹⁰ Škvor Jernejčič 2018, 538, Fig. 3; Škvor Jernejčič 2019, 191; Škvor Jernejčič 2021, 119–130, 136–137, Figs. 3, 6, 7, 10–11, 18–19, Tab. 2.

⁹¹ See the latest Škvor Jernejčič 2021, 134–139, Fig. 17; Bitenc 2023, Pl. 4: 13–14.

⁹² Škvor Jernejčič 2021, 121–128, 130–134, 139, Figs. 4; 14.

⁹³ Škvor Jernejčič 2018.

⁹⁴ Škvor Jernejčič, Vojaković 2023.

⁹⁵ Plestenjak et al. 2014; Plestenjak 2016, 46–47.

⁹⁶ See here Škvor Jernejčič, Kunstelj.

⁹⁷ Mason, Kramberger 2022.

⁹⁸ See here Kramberger.

⁹⁹ Vinski-Gasparini 1973, Pl. 4: 5; Kapuran, Gavranović, Jovanović 2022, 58, Figs. 9: 5; 13: DeA-34113 (the radiocarbon date of cremation grave from the Gloždak cemetery is almost identical to the date of grave 220 from Obrežje).

are created in the same period.¹⁰⁰ At Obrežje, the earliest cremation graves are apparently simultaneous with skeletal grave 81, possibly a burial under a tumulus.¹⁰¹ Similarly as in Ljubljana and other known necropolises from this period that are few in number, the number of graves is surprisingly small and the earliest graves are distributed over the entire cemetery. Later, the cemetery at Obrežje expanded through several (possibly too segmented) chronological phases until Ha B phase, i.e. around 850/820 BC, which is also supported by dates of radiocarbon analyses. As shown by Bine Kramberger, through time well-recognisable groups of graves arose at the cemetery, probably in the sense of kinship or family communities. Different from this is a group of graves on the northwestern and northern part of the cemetery where no graves from Ha A1–A2 phases are found. Despite the fact that necropolises at Obrežje and Dobova are very close, specific local characteristics in the manner of burials reflects in each of them.¹⁰²

While both cultural groups, the Dobova and Ljubljana group, were defined, as mentioned before, based on graves, settlements in the discussed area were barely known and researched in the past. Hence, the discovery of the settlement at the location of Tribuna at Prule, at the foot of the Ljubljana castle hill, was all the more surprising. Preserved settlement traces displayed several construction phases with the relatively correct 'street' raster in the arrangement of buildings, which led to the assumption that the settlement was of a protourban character. The settlement at Tribuna existed through several centuries, from the time of Urnfield Culture Ha A2/B1, if not sooner, continuously through the Early Iron Age until the end of the 8th century BC (Ha C0/C1 or Ljubljana IIIa). A similar picture is revealed at some other settlements in Gorenjska. After a century long hiatus, Tribuna saw a full living span again in the younger phase of the Early Iron Age. Since this was reported on in detail by Petra Vojaković at the Gabrovčev dan dedicated to the Gorenjska Hallstatt Group,¹⁰³ there is no need to dedicate more space to it here.

Two settlements that expanded over a relatively vast area by the Pšata stream between Dragomelj and Podgorica and were named by authors of contributions in this volume the Dragomelj-Podgorica twin settlement attest a completely different settlement plan, construction, and activities.¹⁰⁴ Both cases reveal a similar settlement organisation as was shown by settlements from the Middle Bronze Age, e.g. Trata near Škofja Loka (Fig. 2), Medvode – Svetje, and Kamna Gorica (Fig. 5), i.e. with clustered buildings and dense agglomerations of finds giving them the impression of a dispersed village settlement.¹⁰⁵ It should possibly not be neglected that the area of the site at Dragomelj was most probably settled in the Middle Bronze Age; however, radiocarbon dates of the settlement's Urnfield Culture phase indicate the time of its existence primarily in the 12th and 11th/10th century BC, i.e. in Ha A1–Ha A2/B1 phases. New findings about how various activities were carried out within the twin settlement, among which metallurgy attracts the most attention, are astonishing. In Dragomelj, two hoard finds of precious copper and bronze objects were even found, including a larger number of plano-convex ingots,¹⁰⁶ while in Podgorica moulds for making different bronze objects were discovered as the most direct proof for the foundry production of precious bronze items.¹⁰⁷ An important contribution to the studies of metallurgy is presented by chemical analyses of artefacts from the first Dragomelj hoard, especially lead isotopes. These analyses revealed their various composition and obvious different provenience and enable the tracking of original copper ore deposits, which would potentially also include those from the Karavanke (e.g. Počivalnik)¹⁰⁸ or closer ore-rich Posavske gube around Litija (e.g. Sitarjevec) and Blagovica (e.g. Črešnjice, Zlatenek).¹⁰⁹ The assumption that the inhabitants of Dragomelj were also involved in mining is based on the fact that stone tools were discovered in the settlement, including two

¹⁰⁴ See here Svetličič, Turk; Vojaković.

¹⁰⁵ See here Turk, Svetličič, Figs. 1–2; Vojaković, Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 56–93, Figs. 67, 77, 83, 86, 95.

¹⁰⁶ See here Turk, Svetličič, Fig. 2, Pls. 6–7; Turk, Heath Zuliani; Turk 1997; Turk 2001; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 94–111, 116–125, 438–495, Figs. 121–143, 151–154; Turk 2024.

¹⁰⁷ See here Vojaković; Turk 2024, 56, Figs. 17–18.

¹⁰⁸ See also Urankar 2012, 25–27, 70–72, appendix 26.

¹⁰⁹ See here Turk, Heath, Zuliani, Fig. 6; Urankar 2012, 28; Drovenik 1987, 26–28, Fig. 5.

¹⁰⁰ See here Škvor Jernejčič, Kunstelj, Fig. 6; Ložnjak Dizdar et al. 2020, 91, 97, footnotes 1, 2; Gutjahr, Windholz-Konrad 2024, Tab. 1; Fritzl et al. 2025.

¹⁰¹ Mason, Kramberger 2022, 117, Figs. 52, 73–74; see also here Kramberger; Škvor Jernejčič, Kunstelj.

¹⁰² See here Kramberger; Škvor Jernejčič, Kunstelj.

¹⁰³ See Vojaković 2014; Vojaković 2023.

hammers with a groove which are considered in expert sources to be mining tools.¹¹⁰

As generally known, hoard finds are a typical phenomenon of the Urnfield Culture across Europe and likewise in Slovenia.¹¹¹ They are also frequently found in the discussed area and have been, primarily in recent times, discovered at many places between Bled and Brežiška vrata. It is this settlement hoard from Dragomelj which demonstrates that not all Late Bronze Age hoards can be interpreted in the same manner, but that the reasons for their collection, keeping, and deposition must have been different. As was shown by Peter Turk, the first Dragomelj hoard including a large number of plano-convex ingots and other forms of ingots can be explained in the light of the local foundry activity, yet simultaneously as a reflection of the long-distance trade with copper ore; hence, the settlement was to play the role of an important regional centre and supraregional exchange hub.¹¹² The majority of hoard finds discovered until today in the region does not originate from contemporary settlement contexts but were found in wilderness, frequently at very difficult to access places. Naturally, such hoards are ascribed a different character connected to special collective rituals and mysterious religious beliefs. Most probably, such an example are recently discovered hoards from the surroundings of Bled, among which the most prominent is the exceptional find with gold jewellery.¹¹³ The hoards strung along the River Sava, between Gorenji Log near Litija and Brežice, and along the River Krka, south of it, from e.g. Udje to Gorenji Suhadol in Gorjanci or Brežice (Fig. 9) can probably be defined as ritual hoard places.¹¹⁴ Their position or spatial arrangement gives an impression that they could have been an accompanying phenomenon along important routes and traffic roads, both river and dry land,

and possibly also border posts of a cultural landscape. Thus, these are special sacred spots in the natural environment, in the sense of *genius loci*, places of special communal rituals and cults.¹¹⁵

Compared to the Early and Middle Bronze Ages, the Late Bronze Age shows an increase in water finds, especially weapons, among which swords stand out once again. Several were found in, e.g., Lake Bled¹¹⁶ and in various places in the River Sava – from Radovljica over Medvode to Krško and Drnovo,¹¹⁷ and also in the River Ljubljanica¹¹⁸ as well as in some other places along or in water-courses¹¹⁹ (Fig. 8). As mentioned before, it is also assumed that these are indicators of special ritual offerings representing, in comparison to hoards, a different, more individual facet of communicating with numinous forces and the divine.

CONCLUSION

Archaeological research of the discussed area between the Julian Alps and Gorjanci until today reveals that it was very sparsely settled in the Early Bronze Age. Dense occupation occurred at the transition or the beginning of the Middle Bronze Age and can possibly be explained by potential migrations from the Carpathian/Pannonian territory and possibly even by a demographic ‘explosion’. Primarily in the lowland, numerous settlements with dispersed clusters of buildings or dwelling and economic units were created, among which some were quite vast. Considering the fairly unified manner of construction and basically the same material culture, we can assume that inhabitants were culturally uniform and primarily dealt with agriculture and livestock breeding/pasture farming. Major changes both in population and the demographic picture arose at the transition from the Middle to the Late Bronze Age, with the prevalence of the Urnfield Culture. The latter primarily brought new religious traditions reflected in the manner of burying the deceased and depositing precious metal objects. Extensive necropolises with

¹¹⁰ Turk 2019, 202–203, Figs. 251–252; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 93–94, 109–110, 478–479, Figs. 120, 144; Turk 2024, 55–56, Fig. 15; see here Turk, Heath Zuliani, Figs. 6–7.

¹¹¹ Teržan (Ed.) 1995; Teržan (Ed.) 1996.

¹¹² See here Turk, Svetličič; Turk, Heath Zuliani; Turk 1997; Turk, Svetličič, Pavlovič 2023, 113, Fig. 142.

¹¹³ Turk 2012b, 306–308, Figs. 2–3; Turk 2019, 194–201, Figs. 244–248; Turk 2024, 44–52, Figs. 2–8.

¹¹⁴ For individual hoards, see Čerče, Turk 1996, 12–30, Fig. 9; Čerče, Šinkovec 1995, 129–232, Pls. 40, 51–59, 69, 89–93, 119, 125–127, 136–138, 140–141; Pavlin, Tecco Hvala, Bizjak 2019; Pavlin, Štibančič 2023; Turk 2025.

¹¹⁵ See e.g. Turk 2025.

¹¹⁶ Šinkovec 1995, Pl. 31: 214; Gaspari 2012a, Figs. 2, 4.

¹¹⁷ Šinkovec 1995, Pls. 29: 205; 30: 207, 209; 31: 215; Gaspari 2012b, 322–323, Fig. 6: 4; Gaspari 2012c, 325–326, Fig. 2.

¹¹⁸ Šinkovec 1995, Pls. 29: 199–200, 202–204; 31: 213; Turk 2019, 182–186, Figs. 230–234.

¹¹⁹ Šinkovec 1995, Pls. 30: 210; 31: 212; Gabrovec 1965, 92; Perko, Štibernik 2006.

several hundred graves arose, as, for example, in Ljubljana, Dobova, and Obrežje. Various copper and bronze, rarely also gold objects were stored in secret places, such as copper plano-convex ingots, ingots, various products, intermediate products, or broken pieces of weapons, tools, and jewellery; in short, enormous wealth that in places exceeded hundreds of pieces and occasionally weighed even several hundred kilograms, e.g. the hoards from Dragomelj. However, these hoards are not solely witnesses of special religious beliefs but also a reflection of developed metallurgy and long-distance trade. Numerous water finds from the rivers Ljubljana and Sava also speak about important

traffic roads leading across this area, which were special offerings for water deities known from the Roman period such as Aecorna,¹²⁰ Savus, Adsalluta, and Saverčna.¹²¹ Apparently, even in the Late Bronze Age, the central Slovenian territory was a juncture between the east – the Carpathian basin including the Danubian region, and the west – the Italic-Alpine world all the way to the western and northern Alpine territory.

¹²⁰ Šašel Kos 1992; Šašel Kos 1999.

¹²¹ Šašel Kos 1994; Šašel Kos 2010, 18–19; Lovenjak 2007; Mitrova 2018.

Biba Teržan
Oddelek za arheologijo
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
Ljubinka.Terzan@ff.uni-lj.si

Brina Škvor Jernejčič
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
brina.skvor-jernejcic@zrc-sazu.si
<https://orcid.org/0000-0003-1101-9914>